

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Допущено до захисту

Завідувач кафедру

Катерина ПЕТРОВСЬКА

«22» листопада 2025 р.

**ПІДТРИМКА ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ
ВІЙНИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ:
ДОСВІД УКРАЇНИ ТА США**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувач другого рівня вищої
освіти, групи м 22 СР-з

Галузь знань 23 Соціальна робота

Спеціальність 231 Соціальна робота

Освітньо-професійна програма: Поствоєнна
соціально-психологічна реабілітація

Роман РАЙКОВ

Керівник:

к.пед.н., доцент Анастасія ПОПОВА

Рецензент:

к.пед.н., доцент Анастасія ТУРГЕНЄВА

Запоріжжя – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПІДТРИМКА ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ...	7
1.1. Особливості професійної адаптації ветеранів війни: поняття, завдання та виклики.....	7
1.2. Роль соціальної роботи у професійній адаптації ветеранів війни.....	13
1.3. Психосоціальна підтримка як основа професійної інтеграції.....	17
Висновки до першого розділу.....	24
РОЗДІЛ 2. ДОСВІД США У ПРОФЕСІЙНІЙ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	27
2.1. Програми професійної адаптації ветеранів у США: державний підхід.	27
2.2. Роль соціальних служб та громадських організацій у професійній інтеграції ветеранів.....	33
2.3. Система соціальної роботи з ветеранами у США: структура, механізми та ефективність.....	39
Висновки до другого розділу.....	45
РОЗДІЛ 3. ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ.....	48
3.1. Державна політика України в контексті професійної адаптації ветеранів війни.....	48
3.2. Аналіз проблем в існуючих підходах до професійної адаптації ветеранів війни в системі соціальної роботи в Україні.....	54
3.3. Конструктивні ідеї досвіду США для вдосконалення української системи соціальної роботи.....	59
Висновки до третього розділу.....	63
ВИСНОВКИ.....	65
ДЕКЛАРАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ГШІ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73

ВСТУП

Актуальність дослідження. Після початку повномасштабної війни в Україні питання соціальної інтеграції та професійної адаптації ветеранів набуло особливого значення. Повернення військовослужбовців до мирного життя супроводжується низкою складних викликів: зміною соціального статусу, труднощами у працевлаштуванні, психологічними травмами, необхідністю відновлення навичок комунікації та самореалізації у цивільному середовищі. Ефективна підтримка ветеранів війни в процесі професійної адаптації є важливою складовою державної політики соціального захисту, спрямованої на забезпечення їх соціального благополуччя, зайнятості та включення у суспільне життя.

В умовах воєнних дій і післявоєнного відновлення країни особливої ваги набуває діяльність соціальних працівників, які виступають ключовими фахівцями у процесі соціально-професійної реінтеграції ветеранів. Саме соціальна робота створює систему підтримки, що поєднує психологічну допомогу, консультування, навчання новим професійним навичкам і сприяння працевлаштуванню. Проте, в Україні ця сфера ще перебуває на етапі становлення: існуючі програми потребують вдосконалення, розширення міжвідомчої взаємодії та впровадження ефективних практик, перевірених міжнародним досвідом.

Особливо цінним для України є досвід Сполучених Штатів Америки, де система підтримки ветеранів має багаторівневу структуру, об'єднує державні, громадські та приватні ініціативи й передбачає комплексну допомогу – від психологічної реабілітації до професійного навчання і соціального супроводу. Аналіз американських моделей соціальної роботи з ветеранами дозволяє визначити ефективні інструменти професійної адаптації, що можуть бути адаптовані до українських реалій. Отже, дослідження питань професійної адаптації ветеранів війни в контексті соціальної роботи є актуальним і має не

лише науково-теоретичне, а й важливе практичне значення для формування сучасної системи соціальної підтримки ветеранів в Україні.

Проблема соціальної підтримки ветеранів та їх адаптації після повернення з військової служби розглядається у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників, серед яких: І. Зверєва, Г. Лактіонова, Т. Семигіна, В. Бех, Н. Борбич, Л. Тюття, О. Безпалько, які аналізують соціально-психологічні аспекти реінтеграції та роль соціальної роботи у цьому процесі. Питання професійної адаптації ветеранів, формування у них мотивації до праці, розвитку нових компетентностей і ресоціалізації розкрито у працях американських авторів: J. Kleykamp, C. Castro, D. Demers, J. Savoca, які вивчають ефективність державних програм, психологічну підтримку та соціальні механізми інтеграції ветеранів. Водночас в українському науковому просторі питання комплексної підтримки професійної адаптації ветеранів війни саме в контексті системи соціальної роботи залишається недостатньо дослідженим і зумовлює наявність суперечностей: між потребою держави у швидкій соціальній та професійній інтеграції ветеранів війни й недостатньою розвиненістю механізмів системної підтримки; між високим потенціалом соціальної роботи у сприянні професійній адаптації ветеранів і недостатнім рівнем використання її інструментів у практиці; між потребою впровадження міжнародного досвіду (зокрема США) та обмеженими можливостями його адаптації до українських реалій.

Необхідність розв'язання зазначених суперечностей, практична значущість дослідження і потреба у вдосконаленні системи соціальної підтримки ветеранів війни в Україні зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи **«Підтримка професійної адаптації ветеранів війни в системі соціальної роботи: досвід України та США»**.

Об'єкт дослідження – процес професійної адаптації ветеранів війни в системі соціальної роботи.

Предмет дослідження – соціальні механізми, форми та засоби підтримки професійної адаптації ветеранів війни у вітчизняній та зарубіжній (зокрема американській) практиці соціальної роботи.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, узагальнити та проаналізувати особливості підтримки професійної адаптації ветеранів війни в системі соціальної роботи, розкрити досвід США та визначити можливості його використання в Україні.

Відповідно до мети, об'єкта та предмета дослідження визначено такі завдання:

1. Проаналізувати сутність професійної адаптації ветеранів війни, визначити її основні завдання, труднощі та чинники успішності.

2. Розкрити роль соціальної роботи та психосоціальної підтримки у процесі професійної інтеграції ветеранів війни.

3. Охарактеризувати державну політику та основні програми професійної адаптації ветеранів у США, виявити роль соціальних служб і громадських організацій у цьому процесі.

4. Проаналізувати стан і проблеми системи соціальної роботи щодо підтримки професійної адаптації ветеранів в Україні.

5. Обґрунтувати конструктивні ідеї досвіду США для вдосконалення української системи соціальної роботи з ветеранами війни.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано комплекс методів: загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) – для вивчення наукової літератури, законодавчих документів, програм та аналітичних звітів; системно-структурний аналіз – для виявлення взаємозв'язків між державними, громадськими та соціальними інститутами у сфері підтримки ветеранів; порівняльно-аналітичний метод – для зіставлення досвіду США та України; контент-аналіз – для аналізу нормативно-правових актів, стратегій і програм; соціологічні методи (опитування, інтерв'ю, спостереження) – для з'ясування потреб ветеранів та ефективності існуючих

форм соціальної підтримки; метод узагальнення практичного досвіду – для виокремлення ефективних моделей соціальної роботи з ветеранами.

Теоретичне значення дослідження полягає в узагальненні наукових підходів до проблеми професійної адаптації ветеранів війни, визначенні ролі соціальної роботи як ключового інструменту їх інтеграції у суспільство, а також у систематизації зарубіжного досвіду (на прикладі США).

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів для вдосконалення діяльності органів соціального захисту, центрів зайнятості, закладів професійного навчання та соціальних служб, які працюють з ветеранами війни. Отримані висновки можуть бути основою для розроблення програм соціально-професійної адаптації ветеранів з урахуванням міжнародного досвіду.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (усього 73 найменування, з них 40 – іноземними мовами) та додатків. Повний обсяг роботи становить 83 сторінки, основний зміст викладено на 70 сторінках. Робота містить 9 таблиць і 1 рисунок.

РОЗДІЛ 1. ПІДТРИМКА ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

1.1. Особливості професійної адаптації ветеранів війни: поняття, завдання та виклики.

Адаптація військовослужбовців до умов цивільного життя після демобілізації є однією з найактуальніших соціально-економічних і гуманітарних проблем сучасної України. У контексті повномасштабної війни, яка триває з 2022 року, очікується повернення до цивільного життя від чотирьох до п'яти мільйонів ветеранів і ветеранок [27]. Така тенденція створює масштабний виклик як для держави, так і для приватного сектору, оскільки кадровий дефіцит, спричинений мобілізаційними процесами, уже сьогодні відчутно впливає на функціонування ринку праці [27].

Відповідно, постає завдання не лише забезпечити ветеранів робочими місцями, а й створити умови для їхньої повноцінної соціально-професійної інтеграції. Йдеться про потребу у формуванні нової системи підтримки, яка дозволить поєднати кадрову політику, освітні можливості, соціальні гарантії та психологічний супровід ветеранів [11]. Особливої актуальності це набуває у випадку учасників бойових дій, котрі мають фізичні поранення, інвалідність чи посттравматичні психологічні розлади [39]. Саме тому забезпечення безперебійного переходу від військової служби до цивільної діяльності потребує комплексного системного підходу, що поєднує кадрові, соціальні, освітні та психологічні механізми інтеграції [39].

Під професійною адаптацією ветеранів війни розуміють цілісну систему заходів, спрямованих на набуття, оновлення або відновлення професійних знань, умінь і навичок, необхідних для успішного працевлаштування та самореалізації у цивільному середовищі [15]. Згідно з офіційними методичними рекомендаціями Міністерства у справах ветеранів України, професійна адаптація включає професійну підготовку, перепідготовку,

підвищення кваліфікації за робітничими спеціальностями, а також можливості здобуття нової професійної освіти або ступеня [15].

Таким чином, професійна адаптація ветеранів – це не просто процес працевлаштування, а соціально орієнтована діяльність, спрямована на відновлення життєвого потенціалу людини, її інтеграцію у цивільне суспільство та формування відчуття власної значущості. Вона охоплює навчання, перекваліфікацію, соціальний супровід, кар'єрне консультування і створення можливостей для стабільного працевлаштування з урахуванням індивідуальних потреб, схильностей і досвіду ветерана [15].

Окрім освітнього та економічного вимірів, професійна адаптація має чітко виражений психосоціальний компонент. Вона передбачає не лише опанування нових професійних компетентностей, а й пристосування до цивільних стандартів поведінки, спілкування, корпоративної культури та етики взаємодії [55]. У цьому контексті важливу роль відіграє психологічна готовність ветерана до змін, подолання емоційних бар'єрів і формування нової ідентичності поза військовою службою.

Основними завданнями професійної адаптації ветеранів є:

1. Забезпечення якісної професійної підготовки та перепідготовки з урахуванням актуальних потреб ринку праці, регіональної специфіки та перспектив розвитку економіки [mva.gov.ua].
2. Створення умов для ефективного працевлаштування та кар'єрного зростання ветеранів шляхом розроблення гнучких механізмів взаємодії між державними структурами, освітніми закладами та роботодавцями [27].
3. Організація психологічної підтримки та соціального супроводу, що забезпечує стабільність, впевненість і мотивацію ветерана, сприяючи його адаптації у колективі та професійному середовищі [27].

Особливе місце у структурі завдань займає розвиток і трансформація «м'яких» навичок (soft skills). Такі якості, як дисциплінованість,

відповідальність, стресостійкість, командна взаємодія та критичне мислення, набуті під час військової служби, мають бути інтегровані у цивільний професійний контекст [27]. Це дозволяє ветеранам ефективніше адаптуватися до нових вимог і стати конкурентоспроможними працівниками.

Незважаючи на усвідомлення важливості процесу, професійна адаптація ветеранів залишається складним завданням, що супроводжується низкою об'єктивних і суб'єктивних бар'єрів, які істотно впливають на швидкість і якість їхнього повернення до цивільного життя. Військовослужбовці, які тривалий час перебували в умовах бойових дій, стикаються з необхідністю докорінної перебудови способу мислення, соціальних ролей і професійних навичок. Складність цього процесу обумовлена як об'єктивними факторами (зміна ринку праці, відсутність адаптованих програм), так і суб'єктивними (психологічні травми, соціальна стигматизація) [6].

Одним із головних викликів є *необхідність перепідготовки та перекваліфікації*. Динамічний розвиток економіки та швидкі зміни у структурі попиту на ринку праці призводять до того, що значна частина ветеранів виявляється професійно невідповідною до сучасних вимог [27]. Військові спеціальності, отримані під час служби, не завжди мають безпосереднє застосування у цивільному секторі, що створює ризик безробіття або неповної зайнятості. У цій ситуації особливо важливими є створення гнучких та доступних програм професійного навчання, короткотермінових курсів, дуальних форм освіти, а також розвиток партнерства між державними службами зайнятості, закладами освіти та бізнесом. Саме такі програми мають забезпечувати ветеранам можливість опанувати нові професії, адаптовані до потреб ринку праці та їхніх фізичних можливостей.

Не менш вагомим викликом виступає *обмежена доступність психологічної допомоги*. Більшість ветеранів потребує психологічного супроводу або терапії для подолання наслідків травматичного досвіду, проте державні програми реабілітації не завжди охоплюють цей аспект у належному обсязі [27]. Відсутність розгалуженої мережі психологічної підтримки,

кваліфікованих фахівців і належної координації між медичними та соціальними установами призводить до затримок у відновленні психоемоційного стану ветеранів. Як наслідок, це негативно позначається на їхній мотивації до праці, соціальній взаємодії та професійній стабільності.

Важливою перешкодою залишається *інтеграція ветеранів у трудові колективи*. Повернення до цивільного середовища часто супроводжується відчуттям ізоляції, непорозумінням, конфліктами або відсутністю прийняття з боку колег [27]. Ветерани, які звикли до чіткої ієрархії, дисципліни та структурованих взаємин, можуть відчувати труднощі у середовищі з менш формалізованими правилами. Соціально-психологічні чинники, зокрема низький рівень толерантності та нерозуміння досвіду військових, значно гальмують процес адаптації, підвищують ризик емоційного вигорання та соціального відчуження.

Окремої уваги потребують *фізичні ушкодження та психологічні травми*, з якими повертаються багато ветеранів. Частина з них має інвалідність, ампутації, тяжкі поранення або посттравматичний стресовий розлад, що обмежує їхні можливості повноцінно виконувати роботу в стандартних умовах [27]. Такі працівники потребують спеціально облаштованих робочих місць, гнучкого графіка, адаптованих завдань і постійної соціальної підтримки. Без урахування цих чинників професійна адаптація стає поверхневою і не забезпечує стійкого результату.

Важливим бар'єром залишається також *стигматизація та упереджене ставлення до ветеранів*. Частина роботодавців побоюється, що ветерани не зможуть повноцінно інтегруватися в колектив, будуть конфліктними або емоційно нестабільними [27]. Такі стереотипи створюють приховані бар'єри для працевлаштування. Згідно з соціологічними дослідженнями, 57% демобілізованих побоюються труднощів із пошуком роботи, а понад половина вважають за необхідне пройти перекваліфікацію для підвищення своїх шансів на працевлаштування [27]. Ці дані свідчать про низький рівень довіри між ветеранами та роботодавцями, що вимагає комплексної інформаційної та

просвітницької роботи, спрямованої на подолання негативних стереотипів і формування культури прийняття.

Серед системних перешкод варто виділити також *недостатність державної підтримки та складність бюрократичних процедур*, які часто знижують ефективність реалізації адаптаційних програм. Відсутність єдиної міжвідомчої системи координації, дублювання функцій різних інституцій та обмежене фінансування призводять до фрагментарності державної політики у сфері підтримки ветеранів [4]. Додатково на ситуацію впливає відсутність комплексних програм адаптації, які б поєднували медичні, психологічні, освітні, соціальні та економічні компоненти підтримки. Унаслідок цього багато ветеранів змушені самотійно шукати ресурси для перекваліфікації, лікування чи працевлаштування, що знижує ефективність процесу реінтеграції [27.].

Не можна оминати і *психосоціальні бар'єри*, які проявляються у внутрішньому відчутті невпевненості, втрати життєвих орієнтирів, зниженні самооцінки та труднощах у встановленні нових соціальних зв'язків [4]. Для багатьох ветеранів робота стає не лише джерелом доходу, а й важливим чинником самоповаги та ідентичності. Тому невдачі у сфері працевлаштування або неприйняття колективом можуть призводити до повторної соціальної ізоляції та загострення психологічних проблем.

Таким чином, виклики професійної адаптації ветеранів мають багатовимірний характер і охоплюють економічну, соціальну, психологічну та інституційну площини. Їх подолання потребує комплексного підходу, що включає взаємодію державних органів, роботодавців, освітніх інституцій і фахівців соціальної сфери.

Узагальнюючи наукові підходи, можна стверджувати, що ефективна професійна адаптація ветеранів потребує цілісної системи заходів, спрямованих на гармонізацію особистості ветерана з новим соціально-професійним середовищем при збереженні його психічного здоров'я [4]. Як зазначає Я. Крушельницька, психічна адаптація є процесом внутрішньої

перебудови, що передбачає не лише зміну професійної ролі, а й відновлення внутрішньої рівноваги, самооцінки та почуття цінності власного досвіду.

Для досягнення цього необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного ветерана, водночас готуючи підприємства і колективи до сприйняття та підтримки демобілізованих співробітників [4]. Важливим аспектом також є використання міжнародного досвіду – програм Veterans Affairs Canada, ініціатив U.S. Department of Veterans Affairs та аналогічних практик у країнах Європейського Союзу. У цих системах професійна адаптація розглядається як довготривалий, поетапний процес, що включає освітню, психологічну, соціальну і кар'єрну підтримку [economyandsociety.in.ua; economyandsociety.in.ua].

Отже, професійна адаптація ветеранів війни – це багаторівневий процес, у якому поєднуються соціально орієнтований підхід (навчання, супровід, реінтеграція) і врахування психологічних травм, життєвого досвіду та унікальних компетенцій ветеранів [26]. Вона є не лише засобом повернення до праці, а й механізмом відновлення соціальної справедливості, людської гідності та активної участі у суспільному житті.

Водночас ефективність цього процесу безпосередньо залежить від рівня розвитку системи соціального супроводу. Адже саме соціальна робота виступає інтеграційною ланкою, що поєднує професійну, психологічну та соціальну допомогу ветеранам, сприяючи їхній стабільній реінтеграції у цивільне життя.

У зв'язку з цим подальший аналіз буде спрямований на визначення ролі соціальної роботи у процесі професійної адаптації ветеранів війни, її завдань, функцій та інструментів, які забезпечують системну підтримку ветеранів на етапі переходу від військової служби до мирної праці.

1.2. Роль соціальної роботи у професійній адаптації ветеранів війни.

Соціальна робота як наука і практика виконує ключову функцію у підтримці людини в періоди глибоких життєвих трансформацій. Її мета

полягає у створенні соціальних умов, що сприяють відновленню функціональних можливостей особистості, зміцненню її життєстійкості та забезпеченню гідного рівня інтеграції у суспільство [18]. У післявоєнному контексті України соціальна робота набуває особливого значення, оскільки ветерани війни стикаються не лише з матеріальними труднощами, але й із потребою відновлення психологічної рівноваги, почуття власної цінності та професійної самореалізації.

Відповідно до визначення Міжнародної федерації соціальних працівників (IFSW, 2023), соціальна робота є практичною професією та академічною дисципліною, спрямованою на сприяння соціальним змінам, розвитку, соціальній згуртованості, розширенню можливостей і визволенню людей. Вона ґрунтується на принципах соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності та поваги до різноманіття [36, 48].

Аналогічне визначення подає Організація Об'єднаних Націй (2024), підкреслюючи, що соціальна робота виступає інструментом забезпечення гідності, недискримінації, інклюзивності та соціальної єдності [38]. Ці принципи є надзвичайно актуальними у сфері ветеранської політики, де успішна адаптація вимагає не лише матеріальної підтримки, а й глибокої психологічної, соціальної та етичної перебудови життя людини.

Сучасна соціальна робота з ветеранами дедалі більше орієнтується на підхід, що враховує сильні сторони особистості, та підхід розширення можливостей [61]. Такі підходи зосереджуються не на труднощах чи втратах ветеранів, а на їхніх внутрішніх ресурсах і життєвому потенціалі – дисциплінованості, відповідальності, здатності працювати в команді, лідерських якостях і стійкості до стресу. Саме використання цих якостей як основи для подальшої реінтеграції дозволяє соціальному працівнику будувати процес підтримки не як допомогу «ззовні», а як партнерство, спрямоване на відновлення впевненості, самоповаги та активної життєвої позиції ветерана. Ці якості, розвинуті під час військової служби, можуть стати основою для побудови нової професійної кар'єри [12]. Соціальний працівник у цьому

контексті виступає фасилітатором змін, який допомагає ветерану виявити власні ресурси, усвідомити їхню цінність і використати для відновлення активної життєвої позиції.

Ветеранська політика України трансформується від моделі патерналістської допомоги до партнерської, де сам ветеран стає активним учасником власної адаптації. Соціальна робота в цьому процесі виконує інтеграційну роль – поєднує державні ініціативи, інституційні програми та індивідуальні потреби ветеранів. Згідно з «Державним стандартом соціальної послуги супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб», завданнями соціальної роботи є сприяння психологічному відновленню, підтримка соціальної активності, родинних зв'язків, професійного розвитку та незалежності особи [22].

Дані Українського ветеранського фонду (2024) свідчать, що понад 60% ветеранів стикаються з труднощами працевлаштування, а майже половина – потребує перекваліфікації або професійного навчання [4]. У цьому контексті соціальні працівники стають ключовими координаторами між державними структурами, громадами, бізнесом і навчальними закладами. Вони допомагають ветеранам не лише знайти роботу, а й відновити впевненість у власній професійній цінності.

Одним із найбільш ефективних інструментів є кейс-менеджмент – індивідуалізований супровід, що включає оцінку потреб ветерана, планування заходів адаптації, організацію реабілітаційних і навчальних програм, а також моніторинг результатів [34]. Такий підхід узгоджується із міжнародними рекомендаціями Міжнародної організації праці (ILO), яка визначає кейс-менеджмент як основу системної підтримки ветеранів у країнах, що відновлюються після воєнних конфліктів [38].

Робота з ветеранами вимагає високого рівня професійної зрілості, емпатії, етичної стабільності та вміння діяти в умовах підвищеної емоційної напруги. Серед ключових компетентностей, визначених Міжнародною федерацією соціальних працівників (IFSW), є:

- **Травмоорієнтований підхід** – розуміння наслідків бойового досвіду для психічного здоров'я клієнта;
- **Індивідуалізація підтримки** – побудова траєкторій адаптації з урахуванням особистісних і професійних ресурсів ветерана;
- **Адвокація прав** – представлення інтересів ветерана у діалозі з державними та приватними структурами;
- **Міжвідомча координація** – уміння об'єднувати зусилля психологів, юристів, медиків, педагогів;
- **Професійна етика** – дотримання принципів гідності, конфіденційності та соціальної справедливості [36, 48].

Етична складова соціальної роботи особливо важлива в умовах післявоєнного суспільства, де ветерани часто стикаються з упередженнями або браком розуміння. Соціальний працівник виступає своєрідним медіатором між ветераном і соціумом, забезпечуючи атмосферу поваги, рівності та довіри.

Психосоціальна підтримка – це фундаментальний напрям соціальної роботи з ветеранами, спрямований на подолання тривожності, депресії, почуття ізоляції та невпевненості у власних силах. За результатами аналітичного звіту «Виклики, потреби та перешкоди при працевлаштуванні ветеранів та ветеранок у цивільному житті» (2024), учасники бойових дій, які проходили програми психосоціальної реабілітації, мали на 30% вищі показники успішного працевлаштування порівняно з тими, хто такої підтримки не отримував [4].

Соціальний працівник у цій сфері поєднує функції консультанта, фасилітатора та наставника. Він організовує групи взаємодопомоги, тренінги з управління стресом, розвитку комунікаційних навичок, самопрезентації, а також залучає ветеранів до волонтерської діяльності як засобу ресоціалізації [59].

Психосоціальний компонент охоплює також роботу з родинami ветеранів. Дослідження показують, що сімейна підтримка істотно впливає на

успішність професійної інтеграції: ветерани, які мають стабільні стосунки у сім'ї, удвічі частіше повертаються до активної трудової діяльності [40,57].

Однією з центральних функцій соціальної роботи є посередництво між ветераном і системою соціальних послуг. Соціальні працівники допомагають оформити пільги, отримати медичну допомогу, знайти навчальні курси чи грантові програми. Важливим інструментом реалізації цієї функції став державний проєкт «Фахівець із супроводу ветеранів», що спрямований на координацію міжвідомчої взаємодії [22].

У громадах соціальні працівники стають ініціаторами створення ветеранських просторів – осередків комунікації, навчання та взаємопідтримки. За підтримки ОБСЄ в Україні створюються хаби, де ветерани отримують комплексну допомогу: психологічну, юридичну, професійну та соціальну [51]. Саме ці моделі демонструють ефективність мультидисциплінарного підходу, коли соціальні працівники співпрацюють із психологами, реабілітологами, освітянами, медиками та представниками бізнесу [38].

Світовий досвід свідчить, що соціальна робота є ключовим інструментом інтеграції ветеранів у цивільне життя. У Канаді програма *Veterans Affairs Canada* забезпечує комплексну підтримку ветеранів, поєднуючи соціальну роботу, професійне навчання та менторські програми. У США програма *Transition Assistance Program (TAP)* інтегрує соціальних працівників у міждисциплінарні команди, що супроводжують ветеранів на етапі переходу до цивільного життя [27].

У країнах ЄС, зокрема у Франції, Німеччині та Данії, соціальні служби приділяють особливу увагу профілактиці ізоляції ветеранів, підтримці ментального здоров'я та забезпеченню доступу до освіти й зайнятості. Ці програми мають виразний акцент на гідності, самореалізації та включенні ветеранів у життя громади [19, 27].

Україна активно переймає ці практики, створюючи мережі ветеранських просторів, адаптуючи міжнародні стандарти етичної роботи й підвищуючи кваліфікацію соціальних працівників відповідно до європейських вимог.

Отже, соціальна робота у процесі професійної адаптації ветеранів війни виконує стратегічну функцію – координуючу, консультативну, фасилітуючу та підтримувальну. Вона поєднує гуманістичні принципи, етичні норми й практичні механізми реінтеграції, сприяючи відновленню людського потенціалу після війни.

Завдяки використанню кейс-менеджменту, мультидисциплінарних підходів і міжнародних стандартів, соціальні працівники забезпечують сталість процесу адаптації, перетворюючи її з формальної процедури на глибокий процес особистісного та професійного відновлення.

Утім, центральним чинником ефективної реінтеграції ветеранів залишається психосоціальна підтримка, що поєднує психологічні, соціальні й освітні аспекти допомоги. Саме вона є базовою основою подальшої професійної інтеграції, сприяє формуванню внутрішньої стійкості, розвитку навичок спілкування та самореалізації у мирному середовищі.

1.3. Психосоціальна підтримка як основа професійної інтеграції.

Психосоціальна підтримка (ПСП) розглядається сучасними міжнародними організаціями – Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), Міжагентським постійним комітетом з питань психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (IASC), Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR) та Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) – як комплексна система заходів, спрямованих на захист і зміцнення психосоціального благополуччя осіб, сімей та спільнот, а також на профілактику або лікування психологічних розладів [58].

За визначенням IASC, психосоціальна підтримка – це будь-який вид місцевої чи зовнішньої допомоги, що має на меті сприяння психосоціальному благополуччю, адаптації та профілактиці психічних розладів. ВООЗ трактує ПСП як інтегрований комплекс дій, спрямованих на подолання психологічного стресу, відновлення соціальних зв'язків та адаптацію після кризових ситуацій [41]. UNHCR підкреслює, що психосоціальна допомога є

важливою складовою інтеграційних програм для осіб, які пережили конфлікт або втрату, адже вона охоплює не лише психологічний, а й соціальний та правовий виміри [46].

Відповідно до рекомендацій ОБСЄ, «психологічну підтримку та соціальну допомогу важко відділити, тому психосоціальна допомога залишається центральним компонентом роботи з ветеранами» [41]. На рівні громад ПСП визнається ключовим етапом реінтеграції, який дозволяє надати своєчасну допомогу більшій кількості ветеранів і запобігти загостренню стресових станів [41].

Зміст психосоціальної підтримки ветеранів формується через інтеграцію кількох взаємопов'язаних компонентів – психологічного, соціального, освітнього та професійного. Така багаторівнева структура забезпечує не лише відновлення психоемоційного стану, але й сприяє формуванню цілісного потенціалу особистості для ефективної соціальної та професійної адаптації. Відповідно до сучасних міжнародних підходів, психосоціальна підтримка повинна поєднувати різні форми допомоги, спрямовані на зміцнення внутрішніх ресурсів ветерана, підвищення його самооцінки, відновлення соціальних зв'язків та формування готовності до праці й самореалізації [12].

Психологічна складова психосоціальної підтримки охоплює заходи, спрямовані на роботу з емоційними, когнітивними й поведінковими аспектами особистості ветерана. До них належать індивідуальне психологічне консультування, психотерапія (зокрема когнітивно-поведінкова та травма-орієнтована терапія), кризові інтервенції, програми релаксації та тренінги зі стресостійкості. Основна мета цієї складової полягає у подоланні наслідків психотравмувального досвіду, відновленні відчуття безпеки, формуванні адаптивних стратегій поведінки та розвитку навичок саморегуляції. Як зазначають сучасні дослідження, ефективна психологічна підтримка знижує ризик розвитку посттравматичного стресового розладу, тривожних і депресивних симптомів, а також підвищує мотивацію до участі у програмах професійного навчання [12].

Соціальна складова психосоціальної підтримки спрямована на відновлення соціальних зв'язків і почуття приналежності до спільноти. Вона передбачає створення умов для підтримки ветеранів з боку сім'ї, друзів, громади, ветеранських організацій та соціальних служб. Такий напрямок допомоги має ключове значення для подолання соціальної ізоляції, стигматизації та дискримінації, з якими часто стикаються колишні військовослужбовці після повернення до цивільного життя. У цьому контексті соціальні працівники виступають посередниками між ветераном і суспільством, координуючи надання соціальних послуг, допомагаючи у вирішенні побутових і житлових проблем, а також сприяючи активній участі ветеранів у громадських ініціативах. Відновлення соціальних зв'язків є не лише індикатором успішної інтеграції, а й фактором профілактики вторинної травматизації та рецидивів психологічних розладів.

Освітня складова психосоціальної підтримки полягає у формуванні знань, навичок і компетентностей, необхідних для самопідтримки та ефективного використання доступних ресурсів допомоги. Вона включає елементи психоедукації, інформування щодо особливостей психічного здоров'я, стресових реакцій, способів саморегуляції, а також підвищення обізнаності ветеранів і їхніх родин про можливості отримання професійної, правової та медичної підтримки. Освітня складова має двовекторний вплив: з одного боку, вона допомагає ветеранам усвідомити власні психологічні потреби і розвинути здатність до самодопомоги, а з іншого – сприяє зниженню соціальної стигми щодо звернення по допомогу. Такі освітні програми часто реалізуються у формі тренінгів, воркшопів, інформаційних кампаній та інтерактивних курсів, що інтегрують психологічні знання з практичними аспектами професійного розвитку [34].

Професійна складова психосоціальної підтримки спрямована на допомогу у перекваліфікації, професійному орієнтуванні та працевлаштуванні ветеранів. Її завдання полягає у відновленні трудової мотивації, формуванні навичок самопрезентації, розвитку «м'яких» (soft) навичок – комунікації,

командної взаємодії, управління емоціями та прийняття рішень у стресових ситуаціях. Професійна підтримка реалізується через спеціальні програми навчання, інкубатори підприємництва, наставництво, коучинг та кейс-менеджмент. Поєднання психологічної допомоги з професійною орієнтацією підвищує рівень готовності ветеранів до праці та сприяє стійкому працевлаштуванню [37].

Таким чином, психосоціальна підтримка є комплексною системою взаємодії різних рівнів допомоги, що охоплює внутрішні (психологічні) і зовнішні (соціальні, освітні, професійні) чинники успішної реінтеграції ветеранів. Її ефективність базується на інтеграції теоретичних моделей, які задають методологічну основу для практичної діяльності соціальних працівників.

У сучасній теорії соціальної роботи виділяють чотири базові моделі психосоціальної підтримки ветеранів:

1. **Біопсихосоціальна модель** розглядає особистість ветерана як систему, у якій біологічні, психологічні та соціальні фактори взаємопов'язані та визначають загальне функціонування людини. Вона базується на принципі цілісності: відновлення фізичного здоров'я неможливе без стабілізації психоемоційного стану та налагодження соціальної взаємодії. Такий підхід дозволяє ефективно поєднувати медичну, психологічну і соціальну допомогу, забезпечуючи гармонійний процес реабілітації [33, 50].

2. **Екологічна модель** акцентує увагу на взаємодії ветерана з різними середовищами – мікро- (родина), мезо- (громада, трудовий колектив), макро- (суспільство, державні інституції). Вона допомагає зрозуміти, як соціальні контексти впливають на процес адаптації, які ресурси можуть сприяти інтеграції, а які створюють бар'єри. Соціальні працівники, діючи в межах цієї моделі, спрямовують свої зусилля на зміцнення соціального капіталу ветеранів, розбудову мереж підтримки та розвиток громад, що сприяють інтеграційним процесам [32, 47].

3. **Trauma-informed модель** (підхід, орієнтований на травму) виходить з усвідомлення того, що більшість ветеранів мають досвід травматичних подій, який впливає на їхню поведінку, емоції та сприйняття світу. Ця модель передбачає створення безпечного, підтримувального середовища, у якому переважають принципи довіри, співпраці, недискримінації та взаємоповаги. Її мета – запобігти повторній травматизації, забезпечити стабільність і контроль над власним життям [49, 63].

4. **Resilience-based модель** (модель, орієнтована на стійкість) фокусується на розвитку внутрішніх ресурсів ветеранів – здатності адаптуватися, долати труднощі, зберігати психологічну рівновагу та відновлювати ефективне функціонування навіть після пережитих кризових подій. Вона підкреслює важливість формування позитивного мислення, самоповаги, почуття компетентності та залучення до соціально значущої діяльності. Саме стійкість (resilience) стає ключовим фактором успішної професійної реінтеграції та підтримки довгострокового психічного здоров'я [56].

Отже, зміст психосоціальної підтримки ветеранів війни відображає синергетичну єдність теоретичних і практичних компонентів, що взаємодіють у процесі професійної та соціальної інтеграції. Її багатовимірність дозволяє соціальним працівникам формувати індивідуалізовані стратегії допомоги, які враховують не лише психологічні потреби ветеранів, але й соціальний контекст, рівень освіти, професійні орієнтири та наявні ресурси громади.

Міжнародний досвід свідчить, що ефективна психосоціальна підтримка сприяє не лише покращенню психічного стану ветеранів, а й підвищує рівень їхнього працевлаштування. У США діють програми Vet Centers і VA Mental Health Services, які забезпечують індивідуальне та групове консультування, терапію ПТСР, допомогу з адаптацією до цивільного життя та працевлаштуванням [64]. У Канаді впроваджується програма OSISS (Operational Stress Injury Social Support), що поєднує психологічну допомогу, peer-to-peer підтримку та профорієнтацію [62]. У Німеччині, Ізраїлі та

Скандинавських країнах психосоціальна підтримка інтегрована з системами охорони здоров'я, зайнятості та освіти, що знижує рівень безробіття серед ветеранів і сприяє зміцненню їхньої стійкості [27, 54].

В українському контексті психосоціальна допомога реалізується через ветеранські хаби, програми «Будинок ветерана», «Компас», Veteran Hub, а також партнерські ініціативи міжнародних організацій, таких як GIZ та OSCE Ukraine, які поєднують психологічне консультування з навчанням і професійною адаптацією.

Дослідження свідчать, що поєднання групових і індивідуальних форм підтримки забезпечує найвищу ефективність, оскільки дозволяє одночасно працювати з унікальними потребами конкретного ветерана та з універсальними механізмами соціальної взаємодії, які посилюють відчуття приналежності й підтримки [12]. Така комбінована модель знижує ризик «випадіння» з маршруту допомоги, забезпечує безперервність супроводу й підвищує стійкість результатів – від психологічної стабілізації до закріплення на робочому місці.

Індивідуальні форми (консультування, кейс-менеджмент, менторство) дають змогу вибудувати персоналізовані стратегії адаптації, що враховують варіативність бойового досвіду, стану здоров'я, професійних компетентностей і сімейного контексту [28]. Індивідуальне консультування допомагає опрацювати травматичні переживання, знизити рівень тривожності, сформувати навички саморегуляції та подолання стресу. Кейс-менеджмент забезпечує координацію між медичними, соціальними, освітніми та зайнятісними службами, переводячи множину розрізнених послуг у єдиний маршрут підтримки. Менторство, зокрема з боку ветеранів або досвідчених фахівців галузі, працює як «соціальний ліфт»: підсилює віру у власні сили, конкретизує кар'єрні орієнтири та пришвидшує професійну інтеграцію [12].

Групові форми (групи взаємопідтримки, тренінги, воркшопи) створюють атмосферу довіри та взаємного визнання, зменшують соціальну ізоляцію, забезпечують горизонтальний обмін досвідом і «нормалізують»

адаптаційні труднощі, демонструючи їхню поширеність серед побратимів [12]. Структуровані тренінги зі стресостійкості та розвитку «м'яких» навичок (комунікації, командної взаємодії, управління емоціями) формують практичний інструментарій для поведінкових змін і підвищують готовність до включення в трудові колективи. Воркшопи з пошуку роботи, підготовки резюме, презентації бойового досвіду як конкурентної переваги на ринку праці допомагають трансформувати військові компетентності у цивільні професійні ролі [28].

Синергія індивідуального і групового форматів підсилює ефект через паралельне опрацювання індивідуальних бар'єрів і колективних ресурсів: персональне консультування фіксує конкретні цілі та труднощі, тоді як групова динаміка підживлює мотивацію, розширює мережі соціальної підтримки і створює простір для безпечного тренування нових моделей поведінки [12]. У результаті зростає прихильність до програм, скорочується кількість переривань супроводу, а індикатори успішності (працевлаштування, утримання роботи, суб'єктивне благополуччя) демонструють стабільніші значення протягом тривалішого періоду [12].

Ключові чинники успіху програм психосоціальної підтримки включають:

- участь громади, що забезпечує залученість, довіру, зниження стигми і швидке виявлення потреб;
- міжвідомчу взаємодію соціальних, медичних та освітніх інституцій, яка перетворює «мозаїку послуг» на цілісну екосистему підтримки;
- peer-to-peer підтримку побратимів, що підсилює емпатію та взаємне навчання, підвищує готовність звертатися по допомогу;
- психоедукацію для ветеранів і членів їхніх сімей як засіб підвищення самодопомоги та своєчасного звернення;

- менторство, яке допомагає формувати кар'єрні траєкторії, інтерпретувати військові компетентності у цивільних контекстах і підтримує входження в нові професійні спільноти [12].

Отже, психосоціальна підтримка є основою професійної інтеграції ветеранів війни, оскільки одночасно зміцнює психологічні ресурси, активізує соціальні зв'язки, формує впевненість у власних силах і створює умови для реалізації трудового потенціалу. Без розвиненої системи ПСП навіть якісні програми професійного навчання лишаються субоптимальними: саме ПСП формує базу довіри, мотивації та стійкості, необхідних для повноцінного повернення ветерана до активного соціально-професійного життя.

З урахуванням зазначених підходів і чинників успіху, доцільно розглянути міжнародний досвід інституціоналізації психосоціальної підтримки у зв'язку з професійною адаптацією. Особливий інтерес становить модель США, де багаторівневі програми поєднують індивідуальні та групові інтервенції, міжвідомчу координацію, peer-to-peer підтримку й менторство, інтегровані з освітніми та зайнятісними сервісами.

Висновки до першого розділу

У першому розділі здійснено теоретичне узагальнення сутності, змісту та структурних компонентів підтримки професійної адаптації ветеранів війни в системі соціальної роботи. На основі аналізу наукових джерел, міжнародних рекомендацій і сучасних підходів визначено, що професійна адаптація ветеранів є складним, багаторівневим і міждисциплінарним процесом, який охоплює психологічну, соціальну, освітню та професійну площини. Її мета полягає не лише у працевлаштуванні ветеранів, а у відновленні їхнього життєвого потенціалу, психічного благополуччя та соціальної активності.

Обґрунтовано, що професійна адаптація ветеранів війни передбачає гармонізацію особистості з умовами мирного середовища, розвиток нових компетентностей, формування мотивації до праці та соціальної інтеграції. Визначено основні завдання цього процесу: професійна підготовка та перекваліфікація, психологічна підтримка, сприяння працевлаштуванню, розвиток «м'яких» навичок і подолання соціальних бар'єрів. Наголошено, що успішна адаптація можлива лише за умови комплексного підходу, який поєднує кадрову політику, освітні можливості, соціальні гарантії та психологічний супровід. Виявлено ключові виклики – професійна невідповідність, стигматизація, травматичний досвід, бюрократичні бар'єри та недостатня міжвідомча координація.

Розкрито роль соціальної роботи як центрального механізму підтримки професійної адаптації ветеранів. Соціальна робота трактується як інтеграційна система, що об'єднує психологічні, освітні, правові та соціально-економічні інструменти допомоги. Її місія полягає у сприянні відновленню гідності, життєстійкості та соціальної активності ветеранів. Підкреслено важливість кейс-менеджменту, мультидисциплінарної взаємодії, травмоорієнтованого та ресурсного підходів, а також етичних принципів соціальної роботи – поваги, конфіденційності, соціальної справедливості. Визначено, що соціальний працівник виступає не лише консультантом, а фасилітатором і медіатором між

ветераном і суспільством, забезпечуючи індивідуалізований супровід процесу реінтеграції.

Проаналізовано зміст і структуру психосоціальної підтримки як базового елемента професійної інтеграції ветеранів. Психосоціальна підтримка розглядається як система взаємопов'язаних дій, спрямованих на відновлення психічного здоров'я, соціальних зв'язків, освітнього потенціалу та професійної активності ветерана. Виокремлено її чотири складові: психологічну, що забезпечує подолання наслідків травматичного досвіду та розвиток адаптивних стратегій; соціальну, спрямовану на відновлення соціальних контактів і почуття належності; освітню, яка формує знання й навички самодопомоги та інформує про доступні ресурси підтримки; професійну, що сприяє перекваліфікації, розвитку soft skills і працевлаштуванню.

Узагальнено, що ефективна психосоціальна підтримка базується на чотирьох ключових моделях: біопсихосоціальній, екологічній, травма-орієнтована та засновану на стійкості, які забезпечують цілісне бачення процесу реінтеграції. Їх застосування дозволяє поєднати психологічну допомогу з соціальною та професійною реабілітацією.

Підсумовуючи, слід зазначити, що професійна адаптація ветеранів війни є складовою ширшої системи соціальної підтримки, у якій соціальна робота виконує координуючу та трансформаційну функцію. Вона сприяє відновленню людського капіталу, зменшенню соціальної ізоляції, розвитку економічної самостійності та зміцненню суспільної згуртованості. Подальше дослідження доцільно спрямувати на аналіз практичних моделей і програм психосоціальної підтримки ветеранів у вітчизняному та зарубіжному контекстах, а також на розроблення ефективних механізмів інтеграції цих підходів у систему соціальної роботи України.

РОЗДІЛ 2. ДОСВІД США У ПРОФЕСІЙНІЙ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

2.1. Програми професійної адаптації ветеранів у США: державний підхід.

Система професійної адаптації ветеранів у Сполучених Штатах Америки є однією з найбільш розвинених у світі. Вона спирається на поєднання державних, міжвідомчих і місцевих ініціатив, які забезпечують перехід ветеранів від військової служби до цивільного життя, підтримують їх у працевлаштуванні, перекваліфікації, психологічному відновленні та соціальній інтеграції. Основна ідея американського підходу полягає у створенні цілісної екосистеми підтримки, що охоплює весь життєвий цикл військовослужбовця – від моменту підготовки до звільнення з армії до повної інтеграції в цивільне суспільство.

Початки державної політики США щодо професійної адаптації ветеранів сягають часів Першої світової війни, коли з'явилися перші програми професійного навчання та компенсацій для військових із пораненнями. У 1930 році було створено Адміністрацію у справах ветеранів (Veterans Administration, сьогодні – Департамент у справах ветеранів, Department of Veterans Affairs, VA), що консолідувала всі напрями підтримки – від медичного обслуговування до професійної реабілітації.

Після Другої світової війни ухвалення Закону про права військовослужбовців на освіту (GI Bill of Rights, 1944) започаткувало нову епоху в системі соціальної політики щодо ветеранів, зробивши освіту ключовим чинником їхнього економічного відновлення. Надалі система розвивалася через численні реформи, зокрема Законом про права ветеранів після 11 вересня (Post-9/11 GI Bill, 2008) та Законом «Назавжди GI Bill» (Forever GI Bill, 2017), які розширили доступ до освіти, перекваліфікації та соціальних гарантій [35].

Важливе місце у нормативній базі посідає Закон про права на працевлаштування та відновлення на роботі (Uniformed Services Employment and Reemployment Rights Act, USERRA), який гарантує збереження робочого місця, соціальних пільг і рівних можливостей для ветеранів, що повертаються з військової служби [35]. Таким чином, у США створено комплексну законодавчу систему, яка не обмежується наданням пільг, а охоплює широкий спектр послуг для соціально-професійної реінтеграції.

Ключову роль у реалізації державної політики професійної адаптації відіграють три головні федеральні відомства – Департамент у справах ветеранів (Department of Veterans Affairs, VA), Департамент праці (Department of Labor, DOL) та Департамент оборони (Department of Defense, DoD). Вони координують свої дії через спільні ініціативи, консультативні ради та єдині інформаційні системи, забезпечуючи міжвідомчу взаємодію (interagency coordination).

Департамент у справах ветеранів (VA) відповідає за надання пільг, медичне забезпечення, психологічну допомогу та професійну реабілітацію. Його підрозділ Адміністрація пільг для ветеранів (Veterans Benefits Administration) реалізує Програму готовності та працевлаштування ветеранів (Veteran Readiness and Employment, VR&E), спрямовану на допомогу ветеранам із обмеженими можливостями у здобутті освіти, працевлаштуванні чи адаптації до незалежного життя [66].

Департамент праці (DOL) через підрозділ Служба зайнятості та навчання ветеранів (Veterans' Employment and Training Service, VETS) координує програми зайнятості, зокрема Державні гранти штатів для ветеранів (Jobs for Veterans State Grants, JVSG) та Програму реінтеграції бездомних ветеранів (Homeless Veterans' Reintegration Program, HVRP) [35].

Департамент оборони (DoD) реалізує Програму допомоги при перехідному періоді (Transition Assistance Program, TAP), яка готує військовослужбовців і членів їхніх родин до переходу в цивільне життя. TAP включає тренінги, консультації, планування кар'єри, а також модулі

фінансової грамотності й основ підприємництва. Особливу увагу приділено підтримці членів сімей через програми ENPP (Employment Navigator and Partnership Program) та TEAMS (Transition Employment Assistance for Military Spouses) [35].

Загалом ці три структури формують цілісну державну систему, у межах якої кожне відомство виконує визначену роль: DoD готує до переходу, VA – забезпечує підтримку після демобілізації, DOL – сприяє працевлаштуванню та захисту трудових прав.

Основні федеральні програми професійної адаптації ветеранів у США охоплюють усі ключові етапи переходу від військової служби до цивільного життя – від ранньої підготовки та професійної реабілітації до освіти, працевлаштування й підприємництва. Їхнє функціонування забезпечується спільними зусиллями Міністерства оборони, Департаменту у справах ветеранів, Міністерства праці та Адміністрації малого бізнесу США. Розглянемо кожну з них детальніше.

Однією з центральних складових системи професійної адаптації ветеранів у Сполучених Штатах Америки є Програма допомоги у перехідному періоді (Transition Assistance Program, TAP). Це міжвідомча ініціатива, що об'єднує ресурси Міністерства оборони США (Department of Defense, DoD), Департаменту праці (Department of Labor, DOL), Департаменту у справах ветеранів (Department of Veterans Affairs, VA) та низки інших структур. Програма надає майбутнім ветеранам комплексну підтримку під час підготовки до виходу зі служби – від базових тренінгів із пошуку роботи, складання резюме та планування кар'єри до навчання з підприємництва та фінансової грамотності. Вона також передбачає підтримку членів сімей військовослужбовців через Програму навігаторів із працевлаштування та партнерства (Employment Navigator and Partnership Program, ENPP) та Програму допомоги у працевлаштуванні для подружжя військових (Transition Employment Assistance for Military Spouses, TEAMS) [35].

ТАР формує у ветеранів навички самопрезентації, управління кар'єрним переходом, ефективного використання цифрових ресурсів для пошуку роботи й адаптації до цивільного середовища.

Важливою складовою системи є Програма готовності та працевлаштування ветеранів (Veteran Readiness and Employment, VR&E), яку реалізує Департамент у справах ветеранів. Програма орієнтована насамперед на ветеранів із інвалідністю та тих, хто потребує додаткової професійної підтримки. Вона охоплює професійне навчання, адаптацію робочих місць, психологічне консультування, допомогу у створенні власного бізнесу. Для осіб, які тимчасово не готові до працевлаштування, передбачено напрям «Траєкторія незалежного життя» (Independent Living Track), що сприяє розвитку автономії, соціальної активності та якості життя [66].

Значну роль у підвищенні освітнього рівня ветеранів відіграє Закон про права військовослужбовців на освіту (GI Bill), який реалізується через низку програм – Закон про права ветеранів після 11 вересня (Post-9/11 GI Bill) та Закон «Назавжди GI Bill» (Forever GI Bill). Ця система освітніх пільг покриває витрати на навчання, проживання, книги та інше забезпечення, а також дозволяє передавати освітні права членам родини ветерана. Реформа Forever GI Bill ліквідувала часові обмеження на використання пільг, розширила можливості навчання у STEM-галузях і зробила освітню підготовку більш доступною [35].

Функціональну підтримку на рівні зайнятості забезпечує Програма державних грантів для ветеранів (Jobs for Veterans State Grants, JVSG). За її кошти штатні служби зайнятості фінансують посади спеціалістів із підтримки ветеранів з інвалідністю (Disabled Veterans Outreach Program Specialists, DVOP) та представників із працевлаштування ветеранів (Local Veterans Employment Representatives, LVER). Вони надають адресну допомогу ветеранам у пошуку роботи, підготовці до співбесід, професійному орієнтуванні та адаптації до цивільного середовища [35].

Водночас важливим напрямом соціальної політики є Програма реінтеграції бездомних ветеранів (Homeless Veterans' Reintegration Program, HVRP), яка спрямована на повернення осіб, що втратили житло, до активного життя. Вона фінансує урядові та неурядові структури, які забезпечують ветеранам житло, професійне навчання, медичний супровід і послуги з працевлаштування [35].

Для підвищення ефективності роботи служб зайнятості функціонує Національний навчальний інститут для ветеранів (National Veterans' Training Institute, NVTI), що здійснює підготовку та підвищення кваліфікації працівників державних і громадських служб, які працюють із ветеранами. NVTI запроваджує сучасні методи роботи, спрямовані на персоналізацію послуг, розвиток партнерств між державним і приватним секторами та впровадження етичних стандартів взаємодії [35].

Поступово у США формується культура професійної інтеграції через бізнес, зокрема через ініціативу «Міст навичок» (SkillBridge), започатковану Міністерством оборони. Вона дозволяє військовослужбовцям проходити стажування у приватних компаніях наприкінці служби, здобуваючи практичний досвід, ділові зв'язки та впевненість у подальшій кар'єрі.

Схожі завдання виконує Мережа центрів розвитку бізнесу для ветеранів (Veterans Business Outreach Centers, VBOC), що діє під егідою Адміністрації малого бізнесу США (Small Business Administration, SBA). Програма підтримує ветеранів-підприємців у створенні власної справи, забезпечує менторство, тренінги, консультації з фінансового планування та юридичного супроводу.

Важливою інфраструктурною ланкою є Мережа американських центрів зайнятості (American Job Centers, AJC), яка забезпечує ветеранам безкоштовний доступ до послуг з пошуку роботи, професійного навчання, кар'єрного консультування та супроводу у працевлаштуванні. Інформаційний портал Центр переходу для ветеранів і військових (Veteran and Military

Transition Center) акумулює всі актуальні ресурси щодо освіти, працевлаштування та соціальних гарантій [35].

На рівні штатів діють власні відділи у справах ветеранів, які координують федеральні програми та розробляють регіональні ініціативи. Наприклад, Програма “Працевлаштування ветеранів Флориди” (Employ Florida Vets) пропонує онлайн-платформу з вакансіями, стажуваннями та програмами перекваліфікації, а у Техасі та Каліфорнії діють державні комісії у справах ветеранів, які адмініструють грантові програми й співпрацюють із місцевими центрами соціальних послуг.

За аналітичними звітами Департаменту праці США (Department of Labor) та Урядового управління підзвітності (Government Accountability Office), програми TAP і VR&E демонструють найвищі показники результативності. Зокрема, випускники VR&E мають рівень працевлаштування понад 70% і середній дохід, що перевищує національний показник серед цивільних працівників [66].

Програма TAP, за даними звіту VA (2022), підвищує поінформованість ветеранів про доступні пільги, сприяє швидшому отриманню першої роботи та формує реалістичне бачення кар’єрного розвитку.

Водночас залишаються певні виклики: фрагментованість системи, відмінності у якості реалізації між штатами, недостатня цифровізація та потреба у глибшій інтеграції психосоціальної підтримки у кар’єрні програми. У відповідь на це у 2023–2024 роках посилено використання онлайн-платформ, зокрема «Мій наступний крок для ветеранів» (My Next Move for Veterans), яка дає можливість оцінювати власні навички, підбирати професії та отримувати персональні рекомендації щодо кар’єрного розвитку [66].

Американська модель професійної адаптації ветеранів характеризується високим рівнем системності, міжвідомчої координації та поєднанням федеральних і місцевих ресурсів. Її ефективність забезпечується трьома основними чинниками: нормативно-законодавчими гарантіями, які гарантують ветеранам право на працю, освіту та соціальну підтримку;

інституційною взаємодією між VA, DOL і DoD, що дозволяє комплексно супроводжувати ветерана на всіх етапах адаптації; децентралізованою реалізацією, коли штати і громади отримують гранти для втілення політики на місцевому рівні.

Завдяки цьому США вдалося створити модель, у якій державна політика не лише підтримує ветеранів матеріально, а й сприяє їхній самореалізації, освіті, професійному зростанню та соціальній стабільності. Саме така узгоджена система формує основу для подальшої співпраці державних і громадських інституцій, що стане предметом розгляду у наступному підрозділі.

2.2. Роль соціальних служб та громадських організацій у професійній інтеграції ветеранів.

Система підтримки ветеранів у США функціонує як багаторівнева мережа, де поєднуються державна політика, соціальні служби, місцеві ініціативи та громадський сектор. Цей підхід передбачає, що успішна адаптація ветеранів до цивільного життя можлива лише тоді, коли підтримка охоплює не лише працевлаштування, а й психологічну, соціальну, освітню та сімейну складові. У цьому процесі соціальні служби держави та громадські організації виконують взаємодоповнювальні ролі, формуючи цілісну систему професійної інтеграції.

Соціальні служби є невід’ємною частиною системи допомоги ветеранам, насамперед у межах діяльності Департаменту у справах ветеранів США (Department of Veterans Affairs, VA). У структурі цього відомства працює понад 20 500 соціальних працівників, які забезпечують індивідуальний супровід ветеранів та їхніх сімей. Їхня робота охоплює широкий спектр питань – від медичних і психологічних потреб до допомоги у пошуку житла, навчанні чи працевлаштуванні [53].

Соціальні працівники VA застосовують індивідуальний підхід (case management), який дає змогу оцінити потреби кожного ветерана й розробити

персональний план підтримки. Вони координують доступ до медичних, психологічних, житлових і професійних послуг, налагоджуючи зв'язок між різними державними структурами та громадськими організаціями. Основні напрями їхньої діяльності наведено у таблиці 2.1.1.

Таблиця 2.2.1

Основні напрями діяльності соціальних служб у системі підтримки ветеранів США

Напрямок діяльності	Зміст роботи	Приклади практичної реалізації
Індивідуальний супровід (case management)	Визначення потреб ветерана, складання індивідуального плану підтримки, координація між відомствами	Програми VA для ветеранів з посттравматичними розладами, соціальний супровід сімей ветеранів
Психосоціальна підтримка	Консультації, групи підтримки, робота з членами сім'ї, профілактика суїцидів	Програма VA "Suicide Prevention Program", співпраця з WWP
Професійна орієнтація і працевлаштування	Навчання, консультації, зв'язок з роботодавцями, допомога в адаптації до цивільної роботи	American Job Centers, програми LVER і DVOP
Освітні ініціативи	Курси перекваліфікації, тренінги з фінансової грамотності, навички самопрезентації	Програми спільно з університетами та громадськими фондами
Житлова підтримка	Допомога у пошуку або ремонті житла, тимчасове проживання	Програма VA "HUD-VASH" у партнерстві з Департаментом житлового будівництва

Систематизовано автором на основі джерела: [53].

Як показано у таблиці, соціальні служби виконують широкий спектр функцій – від психосоціальної підтримки та консультування до професійної орієнтації й житлової допомоги. Особливу увагу приділено роботі з

соціальними детермінантами здоров'я, що дозволяє забезпечити не лише медичну, а й соціальну стабільність ветеранів.

Особливу увагу у діяльності соціальних служб приділено соціальним детермінантам здоров'я – факторам, що впливають на добробут ветеранів поза межами медицини: матеріальне становище, соціальні зв'язки, доступ до освіти й послуг. Урахування цих чинників дозволяє створювати не лише програми лікування, а й повноцінні стратегії соціально-економічної стабілізації [2].

Важливим напрямом є міжвідомча співпраця. Соціальні працівники VA активно взаємодіють із Департаментом праці, місцевими центрами зайнятості, волонтерськими об'єднаннями та громадськими фондами. Така співпраця створює умови для комплексного підходу до проблем ветеранів і дозволяє уникати дублювання послуг.

Система допомоги ветеранам у США побудована на принципах партнерства та координації. Вона поєднує зусилля державних установ, соціальних служб і громадських організацій, що діють на різних рівнях.

Основні механізми співпраці включають [5, 10, 21]:

- Інституційні партнерства. Державні структури укладають меморандуми про співпрацю з ветеранськими неурядовими організаціями для реалізації спільних програм у сфері перекваліфікації, психологічної підтримки, наставництва та працевлаштування. Це сприяє концентрації ресурсів і підвищенню ефективності допомоги.
- Мережа Американських центрів зайнятості (American Job Centers, AJC). По всій країні діє понад 2 300 таких центрів, у яких працюють спеціалізовані консультанти – фахівці з працевлаштування ветеранів (DVOP) та представники з питань працевлаштування ветеранів на місцях (LVER). Вони співпрацюють із соціальними службами та громадськими організаціями, забезпечуючи ветеранам пріоритетне обслуговування, допомогу у пошуку роботи, перекваліфікації та професійному розвитку [35].
- Спільні освітні та інформаційні програми. Соціальні служби спільно з громадськими фондами організовують навчальні курси з розвитку

навичок спілкування, фінансової грамотності, управління стресом, а також семінари для роботодавців, які приймають ветеранів на роботу.

- Інформаційно-просвітницькі кампанії. У партнерстві з неурядовими організаціями державні структури поширюють інформацію про доступні програми підтримки, що підвищує поінформованість ветеранів та їхніх сімей, а також зменшує стигматизацію військових у суспільстві.

У результаті такої співпраці формується розгалужена екосистема підтримки, у якій державні служби забезпечують стабільність і нормативне підґрунтя, а громадські ініціативи – гнучкість, швидкість реагування та персоналізацію допомоги.

Неурядовий сектор у США відіграє критично важливу роль у професійній інтеграції ветеранів, доповнюючи державні програми практичною, адресною та гнучкою підтримкою. Найбільш активні організації подано у таблиці 2.1.2.

Таблиця 2.2.2.

Основні громадські організації та їхня роль у професійній інтеграції ветеранів

Назва організації	Основні напрями діяльності	Форми підтримки	Охоплення / особливості
Проект “Поранений воїн” (Wounded Warrior Project)	Професійна адаптація, психологічна підтримка	Кар’єрні консультації, тренінги, ярмарки вакансій	Загальнонаціональна діяльність, фокус на ветеранах з інвалідністю
“Наймаємо наших героїв” (Hiring Our Heroes)	Підготовка до цивільного ринку праці, співпраця з бізнесом	Стажування, програми наставництва, партнерство з корпораціями	Працює у 50 штатах, понад 5000 партнерів-роботодавців
INvets	Локальна допомога ветеранам у штаті Індіана	Індивідуальні консультації, допомога у переїзді, пошуку роботи	Заснована ветеранами, орієнтована на взаємопідтримку

“Не залишимо жодного ветерана позаду” (Leave No Veteran Behind)	Економічна стабілізація, перекваліфікація	Тимчасові робочі місця, освітні гранти, фінансова допомога	Підтримка ветеранів у кризових ситуаціях
--	---	--	--

Систематизовано автором на основі опрацювання джерел: [42, 52, 68, 70].

Однією з найвідоміших організацій є Проєкт “Поранений воїн” (Wounded Warrior Project, WWP), який реалізує програму «Воїни до роботи» (Warriors to Work). Ця ініціатива надає ветеранам безкоштовні послуги з професійного консулювання, допомогу у визначенні кар’єрних цілей, підготовці резюме, тренінги зі співбесіди та підтримку під час працевлаштування. Крім того, організація проводить ярмарки вакансій, надає психологічну підтримку та допомагає встановлювати контакти з потенційними роботодавцями [70].

Інша масштабна ініціатива – «Наймаємо наших героїв» (Hiring Our Heroes, НОН), створена Торговою палатою США. Вона організовує як очні, так і віртуальні ярмарки вакансій, проводить короткострокові стажування (fellowships) тривалістю від 6 до 12 тижнів, у межах яких ветерани отримують практичний досвід роботи у приватних компаніях під наставництвом досвідчених фахівців [52]. Програма активно співпрацює з великими корпораціями, сприяючи переходу ветеранів до сфери бізнесу та технологій.

На місцевому рівні вирізняється діяльність організації INvets, заснованої самими ветеранами у штаті Індіана. Її місія відображена у гаслі «Ветерани допомагають ветеранам». INvets надає індивідуальну допомогу у пошуку роботи, сприяє у поданні резюме, проводить консультації для сімей військових, а також допомагає ветеранам адаптувати свої військові навички до цивільних професій [42].

Значний внесок робить і фонд «Не залишимо жодного ветерана позаду» (Leave No Veteran Behind), який спрямовує ресурси на підтримку ветеранів, що опинилися у скрутному економічному становищі. Програми фонду передбачають створення перехідних робочих місць, організацію курсів перекваліфікації та фінансову допомогу у відкритті власної справи [68].

Завдяки діяльності таких організацій формується не лише система професійної адаптації, а й середовище соціальної взаємодії, у якому ветерани мають змогу відновити почуття спільноти, підтримки та власної значущості.

Соціальна робота з ветеранами у США спирається на декілька взаємодоповнювальних теоретичних моделей [21]:

- Біопсихосоціальна модель розглядає ветерана як цілісну особистість, на яку одночасно впливають біологічні, психологічні та соціальні чинники. Цей підхід дозволяє визначити індивідуальні потреби кожного ветерана та створити програму підтримки, що поєднує медичну, психологічну і професійну допомогу.
- Екосистемна модель акцентує на взаємодії ветерана з його оточенням – сім'єю, громадою, інституціями. Вона стимулює активізацію внутрішніх ресурсів громади та партнерство між державними і недержавними структурами.
- Ресоціалізаційна модель спрямована на відновлення соціальних ролей ветерана у цивільному житті, розвиток комунікативних навичок і формування нової професійної ідентичності після завершення служби.

Ці підходи реалізуються через мультидисциплінарні команди соціальних працівників, психологів, медиків і кар'єрних консультантів, які спільно створюють індивідуальні траєкторії реінтеграції.

Комплексна співпраця державних і громадських структур дає відчутні результати. За даними Департаменту праці США, ветерани, які користуються послугами соціальних служб та центрів зайнятості, мають на 25–30 % вищі показники працевлаштування, ніж ті, хто не залучений до програм [35]. Рівень

бездомності та соціальної ізоляції серед учасників таких програм також істотно знижується.

Разом із тим, існують і певні проблеми. До них належать стигматизація ветеранів, що мають посттравматичні розлади, психологічні бар'єри у комунікації, нестача ресурсів у віддалених громадах, а також фрагментованість системи підтримки, коли ветеранам доводиться самостійно орієнтуватися у численних програмах.

Подолання цих викликів потребує розвитку міжвідомчої координації, збільшення фінансування місцевих ініціатив і впровадження єдиних цифрових платформ, які б об'єднували всі наявні ресурси для ветеранів.

Таким чином, соціальні служби та громадські організації у США створюють потужну, взаємопов'язану систему підтримки, у центрі якої – людина-ветеран із її індивідуальними потребами. Державні соціальні працівники забезпечують системність, стабільність і правові гарантії, тоді як громадські ініціативи надають гнучкість, наставництво й орієнтацію на спільноту.

Таке партнерство сприяє не лише професійній адаптації, але й відновленню психологічної рівноваги, зміцненню почуття власної гідності та соціальної приналежності ветеранів. У результаті формується ефективна модель соціальної інтеграції, де синергія державного й громадського секторів забезпечує гідне повернення військових до мирного життя.

2.3. Система соціальної роботи з ветеранами у США: структура, механізми та ефективність.

Система соціальної роботи з ветеранами у Сполучених Штатах Америки є однією з найкомплексніших у світі, поєднуючи державні, громадські та приватні інституції в єдину мережу підтримки. Її мета полягає не лише у компенсації втрат чи наданні пільг, а насамперед у повноцінній соціальній та

професійній інтеграції ветеранів – через освіту, працевлаштування, підприємництво, психологічну допомогу й розвиток громадської активності.

Американська модель соціальної підтримки базується на принципах раннього втручання, індивідуального супроводу, міжвідомчої координації та партнерства секторів. Завдяки цьому вона охоплює весь цикл життя ветерана – від моменту підготовки до звільнення зі служби до стабільної інтеграції у цивільне середовище.

Центральну роль у формуванні та реалізації політики відіграє Департамент у справах ветеранів США (Department of Veterans Affairs, VA), створений у 1930 році [43]. Саме ця структура координує всі напрями допомоги ветеранам – медичну, психологічну, соціальну, освітню, житлову та економічну.

VA функціонує у взаємодії з Департаментом праці США (U.S. Department of Labor, DOL), Департаментом оборони (Department of Defense, DoD), місцевими соціальними службами, університетами та неурядовими організаціями. Система є децентралізованою, але координованою, що забезпечує гнучкість і можливість адаптації до потреб кожного ветерана [43].

Таблиця 2.3.1

Основні напрями соціальної роботи з ветеранами у США

№	Напрямок діяльності	Мета	Основні програми
1	Підготовка до цивільного життя	Забезпечення плавного переходу після служби	Програма допомоги при перехідному періоді (Transition Assistance Program, TAP)
2	Професійна реабілітація	Підтримка ветеранів з інвалідністю у працевлаштуванні	Служба готовності та працевлаштування ветеранів (Veteran Readiness and Employment, VR&E)
3	Освіта і перекваліфікація	Фінансування навчання і професійного зростання	Закон про права військових на освіту (GI Bill)
4	Підприємництво	Розвиток власного бізнесу ветеранів	Центри підприємницької підтримки ветеранів

			(Veterans Business Outreach Centers)
5	Психосоціальна підтримка	Відновлення соціальних зв'язків і психічного здоров'я	Vet Centers, групи взаємопідтримки, програми peer-to-peer

Однією з ключових характеристик американської системи є індивідуальний супровід (case management), що передбачає побудову персонального плану адаптації для кожного ветерана. Соціальні працівники VA виконують роль координаторів, які ведуть ветерана протягом усього перехідного періоду [46].

Індивідуальна підтримка починається ще до завершення військової служби, зазвичай за 12–18 місяців до демобілізації. Протягом цього часу військовослужбовець бере участь у програмі ТАР, проходить консультації з фінансового планування, психологічної готовності, навичок пошуку роботи, складання резюме та підготовки до співбесід [46].

Таблиця 2.3.2

Етапи індивідуального супроводу ветеранів у системі VA

Етап	Зміст роботи	Відповідальні фахівці	Очікуваний результат
1. Діагностичний	Аналіз потреб, оцінка ресурсів, визначення бар'єрів	Соціальний працівник, психолог	Формування індивідуального плану переходу
2. Освітній	Добір навчальних програм, допомога з подачею документів, фінансування навчання	Консультант з освіти, координатор GI Bill	Отримання нової спеціальності
3. Кар'єрний	Профорієнтація, стажування, участь у програмах VR&E	Кар'єрний радник, ментор	Працевлаштування або перекваліфікація
4. Психологічний	Індивідуальна або групова психотерапія, підтримка родини	Психолог VA, координатор Vet Center	Зменшення стресу, підвищення адаптивності

5. Соціальний	Юридичні консультації, допомога із житлом, фінансами, спільнотами ветеранів	Соціальний працівник, представник громади	Соціальна стабільність і інтеграція
---------------	---	---	-------------------------------------

Індивідуальний супровід дозволяє враховувати різні типи травматичного досвіду, соціального становища, освітнього рівня та мотивації ветеранів. Це не лише підвищує ефективність адаптаційних програм, а й формує довіру між ветераном і системою підтримки, що є вирішальним чинником для успішної реінтеграції.

Ефективність системи соціальної роботи з ветеранами у США забезпечується партнерством між державними структурами, громадськими об'єднаннями та бізнесом. Ветеранська політика реалізується через міжвідомчі угоди, координаційні ради, публічно-приватні проєкти та спільні освітні ініціативи [nc.ua].

Держава гарантує законодавчу базу і фінансування; громадські організації забезпечують соціальну, психологічну та адвокаційну підтримку; бізнес виступає рушійною силою професійної інтеграції.

Таблиця 2.3.3

Форми взаємодії державного, громадського та приватного секторів у підтримці ветеранів США

Сектор	Основні функції	Форми співпраці	Приклади
Державний	Законодавче забезпечення, соціальні гарантії, медичні послуги	Міжвідомчі програми, фінансування, пільгові кредити	Department of Veterans Affairs, Department of Labor
Громадський	Психосоціальна підтримка, реер-to-реер програми, волонтерство	Партнерські угоди, менторство, групи взаємопідтримки	Проєкт «Поранений воїн» (Wounded Warrior Project), Американський легіон (American Legion)

Приватний	Працевлаштування, стажування, корпоративна соціальна відповідальність	Програми стимулювання, бізнес-нагороди, наставництво	Ініціатива «Герої за роботою» (Hiring Our Heroes), Amazon Military Program
-----------	---	--	--

Особливої уваги заслуговує Національна програма відзнаки роботодавців ветеранів (HIRE Vets Medallion Program), започаткована Департаментом праці США. Вона нагороджує компанії, які демонструють найвищі стандарти у працевлаштуванні ветеранів, створюють корпоративні програми наставництва та підтримують сім'ї військовослужбовців [nc.ua]. Рівні відзнак – Bronze, Silver, Gold, Platinum – присуджуються залежно від частки ветеранів у колективі, наявності освітніх і соціальних програм та дотримання принципів корпоративної етики.

Комплексність американської системи проявляється у взаємопов'язаності державних і недержавних програм (Рис. 2.3.1.). Кожна з них виконує окрему, але узгоджену функцію, формуючи єдиний ланцюг від підготовки до цивільного життя до стійкого працевлаштування.

Рис. 2.3.1. Модель системи соціальної підтримки ветеранів війни в США.

Дослідження свідчать, що американська модель ветеранської підтримки демонструє високі соціальні, психологічні та економічні результати. Зокрема, ветерани, які брали участь у програмах TAP і VR&E, мають на 25–30 % вищі показники працевлаштування [12].

Рівень безпритульності серед ветеранів за останнє десятиліття скоротився більш ніж удвічі, що стало результатом тісної співпраці між VA, місцевими громадами та неурядовими партнерами [46]. Учасники програм відзначають покращення психологічного стану, зменшення стигматизації, підвищення самооцінки та відчуття соціальної значущості.

Ефективність цієї системи визначається трьома ключовими чинниками:

- інституційна стабільність – чіткий розподіл повноважень між органами влади;
- індивідуалізований підхід – персоналізовані стратегії адаптації;
- партнерство секторів – поєднання державних і корпоративних ресурсів.

Таким чином, система соціальної роботи з ветеранами у США функціонує як цілісний соціальний механізм, що поєднує правові, психологічні, економічні та освітні аспекти підтримки. Її ефективність ґрунтується на системності, індивідуалізації та сталому міжвідомчому партнерстві, що робить її еталонною моделлю комплексної ветеранської політики.

Висновки до другого розділу

Досвід Сполучених Штатів Америки у сфері професійної та соціальної адаптації ветеранів війни є одним із найсистемніших і найрезультативніших у світі. Його ефективність визначається поєднанням нормативно-законодавчої стабільності, інституційної взаємодії, багаторівневої мережі соціальних служб, участі громадського сектору та активної ролі приватного бізнесу.

Американська модель базується на принципі цілісного життєвого циклу підтримки, який охоплює ветерана від моменту підготовки до звільнення зі служби до повної інтеграції у цивільне суспільство. Вона формувалася протягом десятиліть, поступово переходячи від допомоги пораненим до комплексної системи соціальної політики, орієнтованої на розвиток людського потенціалу. У центрі цієї системи – Департамент у справах ветеранів США (VA), який координує роботу державних, місцевих і недержавних структур, забезпечуючи злагоджене функціонування всієї мережі підтримки.

Федеральні відомства – VA, Департамент праці (DOL) і Департамент оборони (DoD) – діють у режимі міжвідомчої взаємодії, утворюючи єдину інституційну архітектуру підтримки. Завдяки цьому перехід ветеранів від військової до цивільної служби відбувається послідовно: DoD готує до демобілізації, VA забезпечує психологічну, медичну та соціальну допомогу, а DOL – працевлаштування, професійне навчання й захист трудових прав.

Особливістю американського підходу є поєднання освітніх, психологічних і соціально-економічних інструментів адаптації. Такі програми, як Transition Assistance Program (TAP), Veteran Readiness and Employment (VR&E) та GI Bill, охоплюють усі ключові сфери: підготовку до цивільного життя, професійну реабілітацію, доступ до освіти, фінансування навчання та розвиток підприємництва. Вони функціонують не ізольовано, а як взаємопов'язані елементи системи, що забезпечують сталі результати у працевлаштуванні, самооцінці та соціальній інтеграції ветеранів.

Вагомим компонентом є індивідуальний супровід (case management), який забезпечує персоналізацію допомоги. Соціальні працівники VA

здійснюють комплексну оцінку потреб ветерана, координують міжвідомчі послуги, супроводжують процес навчання, працевлаштування, житлової та психологічної підтримки. Такий підхід дає змогу розглядати ветерана як суб'єкта, а не об'єкт допомоги, стимулюючи його активність і професійне самовизначення.

Другим системоутворювальним чинником є партнерство секторів. Громадські організації (зокрема Wounded Warrior Project, Hiring Our Heroes, Leave No Veteran Behind, INVets) надають адресну допомогу, менторство та психологічну підтримку, тоді як приватні компанії активно залучені до програм стажування та працевлаштування. Особливою формою державного визнання корпоративної відповідальності стала Національна програма відзнаки роботодавців ветеранів (HIRE Vets Medallion Program), що заохочує бізнес до створення сприятливих умов для праці та розвитку колишніх військових.

Громадський і державний сектори взаємодіють у форматі публічно-приватного партнерства, яке забезпечує сталість системи навіть за умов змін соціально-економічного контексту. Ветеранські організації стають не лише постачальниками послуг, а й важливими агентами адвокації, просування інтересів ветеранів і формування суспільного розуміння цінності військової служби.

Успіх американської системи також зумовлений психосоціальним підходом, який розглядає адаптацію не лише як економічний процес, а як відновлення соціальної ідентичності, психологічної рівноваги й почуття приналежності до спільноти. Важливу роль у цьому відіграють Vet Centers, програми взаємопідтримки (peer-to-peer) та психоедукаційні ініціативи, спрямовані на ветеранів і членів їхніх родин.

Оцінка ефективності американської моделі свідчить про значне підвищення рівня зайнятості, зниження бездомності та поліпшення психологічного стану ветеранів. Це стало можливим завдяки цілісності

підходу, у якому індивідуальний супровід, законодавчі гарантії, корпоративна участь і громадська солідарність утворюють єдиний соціальний механізм.

Таким чином, ветеранська політика США є зразком системної соціальної роботи, де держава, суспільство та бізнес виступають партнерами у забезпеченні гідного життя для тих, хто повернувся зі служби. Її ключові ознаки – стратегічна послідовність, міжвідомча координація, персоніфікована допомога та культурна інституціоналізація поваги до ветеранів – визначають високий рівень ефективності та соціальної стабільності системи. Цей досвід становить важливу концептуальну основу для подальшого порівняння міжнародних моделей і визначення напрямів адаптації успішних практик у національний контекст, що стане предметом аналізу у наступному розділі.

РОЗДІЛ 3. ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

3.1. Державна політика України в контексті професійної адаптації ветеранів війни.

Державна політика України у сфері професійної адаптації ветеранів війни формується в межах системного підходу до забезпечення соціального захисту осіб, які брали участь у бойових діях, та членів їхніх сімей. Вона базується на комплексі законодавчих, інституційних та програмних механізмів, спрямованих на відновлення людського капіталу, підтримку економічної активності, освіти та інтеграції ветеранів у цивільне життя. У контексті повномасштабної війни Росії проти України державна політика набула стратегічного значення, оскільки сотні тисяч військовослужбовців потребують підтримки у переході від військової служби до цивільного життя.

Основні правові норми професійної адаптації визначено у Законах України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (1993) [24] та «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (1991) [23]. Ці закони забезпечують базові гарантії для осіб, звільнених з військової служби, включаючи право на професійну перепідготовку, підвищення кваліфікації, працевлаштування та освіти. У нових редакціях після 2022 року закони були доповнені положеннями щодо цифрового обліку, електронних посвідчень ветеранів та фінансових механізмів підтримки професійної адаптації.

Ключовим нормативним документом залишається Постанова Кабінету Міністрів України № 432 від 21 червня 2017 року (у редакції від 9 липня 2024 року) «Про порядок та умови забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби» [7]. Цей документ встановлює конкретні механізми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації ветеранів, зокрема за короткостроковими освітніми програмами у затребуваних на ринку праці професіях.

У 2024 році набрала чинності Постанова КМУ № 307 від 18 березня 2024 р., якою деталізовано питання психологічної, фізичної, соціальної та професійної реабілітації ветеранів війни і членів їхніх родин [7]. Нові положення встановлюють механізм державного фінансування заходів з професійної адаптації, передбачають обов'язкове працевлаштування після завершення навчання, а також першочергове право на участь у програмах для певних категорій ветеранів.

Важливим елементом сучасної державної політики є розбудова системи соціальних послуг, що доповнює механізми професійної адаптації. У квітні 2024 року Міністерство соціальної політики України затвердило Державний стандарт соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг (наказ від квітня 2024 р.) [22]. Цим стандартом визначено зміст, обсяг і порядок надання адаптаційної допомоги, спрямованої на відновлення соціальних зв'язків ветеранів, розвиток життєвих навичок і підтримку їхньої активної участі у житті громади (zakon.rada.gov.ua).

Запровадження цього стандарту стало суттєвим кроком у переході від фрагментарного підходу до цілісної системи послуг, що поєднує освітні, психологічні, соціальні та професійні аспекти адаптації. Таким чином, держава формує комплексний каркас професійної та соціальної адаптації ветеранів, який охоплює законодавчі основи, стратегічні документи, програми підготовки фахівців і систему соціальних сервісів.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1209-р від 29 листопада 2024 р. було схвалено Стратегію ветеранської політики до 2030 року з операційним планом на 2024–2027 роки. Документ визначає стратегічні напрями реалізації державної політики, спрямованої на соціальну, економічну, психологічну та професійну реінтеграцію ветеранів війни, які схарактеризовані в таблиці 3.1.1 [25].

Таблиця 3.1.1.

Напрями та зміст реалізації Стратегії ветеранської політики до 2030 р.

Напрями реалізації Стратегії ветеранської політики до 2030 р.	Основний зміст
Відновлення людського капіталу	Сприяння освіті, розвитку навичок, психологічній підтримці та реабілітації
Економічна активність	Підвищення конкурентоспроможності ветеранів на ринку праці, розвиток ветеранського підприємництва
Інституційна співпраця	Координація між державними органами, місцевою владою, бізнесом і громадськими організаціями
Освіта і професійна перепідготовка	Створення програм формальної й неформальної освіти для ветеранів і членів їхніх родин
Інформаційна цифровізація	Використання електронних сервісів (eVeteran, Дія.Освіта, Ветеран PRO)

Систематизовано автором на основі опрацювання джерела: [25]

У межах реалізації першої стратегічної цілі – «Відновлення людського капіталу та добробуту ветеранів» – передбачено розширення освітніх можливостей, зокрема через створення короткострокових курсів, ваучерних програм навчання та партнерств із роботодавцями.

Міністерство у справах ветеранів України координує державну політику професійної адаптації, залучаючи центри зайнятості, освітні установи та міжнародних партнерів. Система передбачає три основні напрями:

- Безоплатна професійна підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації. Ветерани можуть отримати державне фінансування навчання на курсах, що відповідають сучасним потребам економіки. Максимальна сума компенсації становить до 15 прожиткових мінімумів, які сплачуються безпосередньо навчальним закладам.
- Отримання другої вищої освіти (магістерського рівня) за спрощеною процедурою.

- Додаткові освітні програми для членів сімей ветеранів, зокрема короткострокові курси з цифрової грамотності, управління, підприємництва.

Важливою інновацією є створення Центрів ветеранського розвитку на базі університетів у Львові, Дніпрі, Вінниці та Миколаєві [17]. Вони функціонують як освітньо-реінтеграційні хаби, де ветерани отримують консультації, навчаються ІТ-професіям, менеджменту, підприємництву, а також проходять кар'єрні тренінги (табл. 3.1.2.).

Таблиця 3.1.2.

Напрями роботи освітньо-реінтеграційних хабів для ветеранів війни

Формат навчання	Зміст освітніх програм	Очікувані результати
Курси перепідготовки	Робітничі, ІТ, логістичні спеціальності	Отримання нової професії
Курси підвищення кваліфікації	Менеджмент, HR, фінансове управління	Підвищення конкурентоспроможності
Освітні ініціативи спільно з ІТ-компаніями	Цифрові навички, стартапи	Розвиток самозайнятості

Систематизовано автором на основі опрацювання джерела: [17].

У рамках реалізації державної політики створюються й конкретні програми. Зокрема, затверджено Концепцію цільової програми «Ветеран. Робота» (2025–2027), спрямованої на професійну адаптацію ветеранів. Ця програма передбачає побудову системи професійної адаптації, що охоплюватиме всі етапи повернення до цивільного життя; розвиток освіти та перекваліфікації; створення цифрових сервісів для пошуку роботи; тісну взаємодію влади і роботодавців через стандарти інтеграції ветеранів у робочі колективи; а також механізми супроводу ветеранів на робочих місцях. Вона має забезпечити ветеранам можливості працевлаштування і кар'єрного зростання, перетворивши їхній бойовий досвід на важливий людський капітал економічного відновлення України [16].

Фінансування заходів професійної адаптації ветеранів здійснюється за рахунок державного, місцевих бюджетів та донорських програм. У 2025 році на реалізацію ветеранської політики передбачено понад 10,7 млрд грн, з яких приблизно 2,19 млрд грн спрямовано безпосередньо на професійну адаптацію, освіту і працевлаштування [14].

Таблиця 3.1.3.

Джерела та напрями підтримки в контексті професійної адаптації

Джерело фінансування	Призначення коштів
Державний бюджет	Освітні ваучери, курси, компенсації роботодавцям
Місцеві бюджети	Оплата праці фахівців із супроводу ветеранів
Донорські фонди та міжнародна допомога	Пілотні програми, гранти, навчальні проекти

Систематизовано автором на основі опрацювання джерела: [14].

Механізми фінансування передбачають пряму оплату навчальних послуг закладам освіти, компенсації роботодавцям, які працевлаштовують ветеранів, та субвенції громадам для створення ветеранських просторів. Мінветеранів здійснює моніторинг ефективності витрачання коштів і публічну звітність щодо результатів.

Інституційна структура реалізації державної політики професійної адаптації ветеранів має багаторівневий характер. На національному рівні діє Координаційна рада при Кабінеті Міністрів України, до складу якої входять представники Мінветеранів, Міністерства освіти і науки, Міністерства соціальної політики, Державної служби зайнятості та громадських організацій.

На регіональному рівні функціонують координаційні ради при обласних адміністраціях та фахівці із супроводу ветеранів у громадах. Їхня діяльність спрямована на надання консультацій, допомогу в оформленні документів, розробку індивідуальних планів професійного розвитку та перенавчання.

Механізм взаємодії органів державної влади з освітніми установами та бізнесом забезпечується через партнерські угоди, спільні інформаційні кампанії та меморандуми між центрами зайнятості, університетами, ІТ-компаніями й платформами з працевлаштування.

Суттєвий внесок у розвиток системи професійної адаптації роблять університети та громадські організації. Зокрема, реалізуються такі ініціативи:

- Освітньо-професійна програма “Соціальна реінтеграція. Повоєнна адаптація”, орієнтована на підготовку фахівців для роботи з ветеранами.
- Проєкт “Реінтеграція ветеранів через створення освітніх можливостей” Центру освіти дорослих «Перший» (DVV International, МЗС Німеччини) [9].
- Платформа Prometheus із безкоштовним курсом «Ветеранське коло» (проєктний менеджмент, HR, бізнес-аналітика) [3].
- Портал «Освіта для ветеранів», який акумулює освітні можливості та програми підвищення кваліфікації.

Важливою складовою сучасної політики є цифровізація процесів підтримки ветеранів. Сформовано цілісну екосистему онлайн-платформ, які забезпечують інформаційну та освітню інтеграцію, яка представлена в таблиці 3.1.4 [20].

Таблиця 3.1.4.

Онлайн-платформи для професійної адаптації

Платформа	Функціонал	Інституційна підтримка
eVeteran.gov.ua	Єдиний портал прав, пільг, освітніх і соціальних послуг	Міністерство у справах ветеранів
Дія.Освіта	Онлайн-курси з перекваліфікації, цифрової грамотності	Міністерство цифрової трансформації
Кар’єра ветерана	Працевлаштування, резюме, адаптація військового досвіду	Український ветеранський фонд
Ветеран PRO	Комплексна цифрова платформа підтримки ветеранів і сімей	Уряд України, Мінветеранів

Систематизовано автором на основі опрацювання джерела: [20].

Цифрова трансформація ветеранської політики забезпечує прозорість, спрощення процедур і доступність послуг, сприяючи переходу від паперової бюрократії до персоналізованої системи електронної взаємодії.

Державна політика України у сфері професійної адаптації ветеранів війни характеризується системністю, багаторівневою координацією та поступовим переходом до цифрової моделі управління. Її ключові елементи – законодавча база, стратегічні документи, фінансування, інституційна взаємодія та цифрові інструменти – формують інтегровану модель реінтеграції ветеранів у соціально-економічне життя. Розвиток програм перепідготовки, створення ветеранських центрів, цифрових сервісів і механізмів фінансової підтримки забезпечує поступовий перехід від військової служби до цивільного середовища та сприяє зміцненню людського потенціалу держави.

3.2. Аналіз проблем в існуючих підходах до професійної адаптації ветеранів війни в системі соціальної роботи в Україні.

Професійна адаптація ветеранів війни в Україні є складним і багатокомпонентним процесом, що поєднує соціальну, психологічну, освітню та економічну складові. Незважаючи на появу нових державних ініціатив, цифрових платформ та місцевих програм, численні дослідження свідчать про глибокі системні проблеми у забезпеченні ефективної адаптації колишніх військовослужбовців до цивільного життя. Аналіз результатів наукових і аналітичних звітів ООН, ПРООН, Інституту соціології НАН України, Українського ветеранського фонду та державних інституцій засвідчує, що чинна система соціальної роботи з ветеранами залишається фрагментованою, недостатньо координованою й обмеженою у кадрових і фінансових ресурсах [1].

Звіт ПРООН «Адаптація до цивільного життя» (2023) наголошує, що значна частина українських ветеранів має труднощі з доступом до ключових сервісів, особливо з медичною, психологічною та професійною реабілітацією.

Ветерани повертаються до мирного життя з множинними травмами – як фізичними (ампутації, черепно-мозкові ушкодження, втрати зору чи слуху), так і психологічними (посттравматичний стресовий розлад, депресія, тривожність) [1]. Такі поєднані наслідки війни створюють комплекс бар'єрів для повернення до цивільної праці, спілкування в родині, навчання та активної участі у громадському житті. Нинішня державна система підтримки, попри реформування, часто обмежується фінансовими компенсаціями або частковим покриттям послуг психолога, пошук якого лягає на самих ветеранів. Відсутність координації між медичними, соціальними й освітніми службами призводить до того, що процес реабілітації відбувається не системно, а епізодично, без довгострокового супроводу.

Серед найчастіше згадуваних проблем соціальної адаптації ветеранів дослідники називають брак ефективних реабілітаційних програм, слабку інтеграцію служб надання послуг і відсутність сталого фінансування. Близько половини ветеранів, за даними Інституту соціології НАН України, незадоволені якістю медичного обслуговування, а понад 50% занепокоєні власним станом здоров'я [72]. При цьому лише 14% мають доступ до якісних реабілітаційних послуг, що свідчить про нерівність у можливостях залежно від регіону проживання. Серед основних труднощів респонденти також зазначають складність процедур встановлення інвалідності (через роботу військово-лікарських комісій і МСЕК), затримки у нарахуванні виплат, проблеми з оформленням соціальних гарантій та відсутність зрозумілого алгоритму дій при переході від військової служби до цивільної зайнятості.

На інституційному рівні ключовою проблемою залишається неузгодженість між Міністерством у справах ветеранів, Міністерством соціальної політики, Міністерством охорони здоров'я та місцевими громадами. Низька ефективність міжвідомчої координації проявляється у дублюванні повноважень, розпорошенні фінансових ресурсів і браку спільного планування [1, 29]. Часто різні відомства працюють автономно, що призводить до суперечностей у нормативних актах і несумісності баз даних.

Відсутність єдиної міжвідомчої системи обліку ветеранів та електронного документообігу створює труднощі як для фахівців соціальної роботи, так і для самих ветеранів, які змушені неодноразово подавати однакові документи до різних установ.

До цього додаються бюрократичні бар'єри: оформлення допомоги, компенсацій або направлення на курси перепідготовки часто вимагає численних довідок і особистих звернень, що особливо проблематично для ветеранів із фізичними обмеженнями або ПТСР. Такі труднощі знижують мотивацію до участі у програмах, підривають довіру до системи соціального захисту й підсилюють ризик маргіналізації [1, 29].

Не менш вагомою є проблема фінансування. Місцеві громади, на які покладено значну частину функцій із соціальної адаптації, мають обмежені бюджети й кадровий дефіцит. Це призводить до того, що навіть за наявності державних програм бракує коштів на їх реалізацію: програми перепідготовки, психосоціальної підтримки чи сімейної реабілітації фінансуються частково або нерегулярно [29]. Державна служба зайнятості, яка є одним із головних виконавців програм професійної адаптації, також стикається з проблемами ресурсного забезпечення та браком сучасних навчальних платформ для короткострокових курсів. Відтак багато ветеранів вимушені самостійно шукати можливості професійного навчання або перекваліфікації, що суперечить принципу соціальної підтримки як державного обов'язку [].

Важливою ланкою аналізу є кадрове забезпечення системи соціальної роботи з ветеранами. В Україні досі не існує затверджених державних освітніх програм бакалаврського чи магістерського рівня для підготовки фахівців із супроводу ветеранів війни. Підготовка кадрів здійснюється переважно у форматі короткострокових тренінгів, семінарів або курсів неформальної освіти, що не формує сталої професійної спільноти [8]. Соціальні працівники, які працюють із ветеранами, нерідко перевантажені, не мають супервізії або доступу до програм професійного розвитку. Це підвищує ризики професійного вигорання, а відтак знижує якість надання послуг [30]. Відсутність

міжвідомчого стандарту професійної підготовки для цієї категорії фахівців ускладнює впровадження єдиних практик соціального супроводу ветеранів.

Аналіз досліджень Інституту соціології НАН України, Українського ветеранського фонду та громадських організацій показує, що сучасна система підтримки ветеранів залишається переважно орієнтованою на пільги, а не на розвиток компетентностей і самореалізацію [44]. Хоча виплати та компенсації є важливою складовою соціального захисту, вони не замінюють необхідності створення дієвої системи соціального супроводу, кар'єрного консультування, наставництва та розвитку навичок. Відсутність довгострокових програм соціального залучення призводить до того, що частина ветеранів не інтегрується у громади, стикається з безробіттям і зростаючим відчуттям ізоляції. Це створює не лише індивідуальні, а й суспільні ризики – поширення агресивної поведінки, сімейного насильства, девіантних практик і втрату соціального потенціалу.

Додатковим виміром проблеми є нерівність доступу ветеранів до послуг у різних регіонах України. Ветерани, які проживають у сільських громадах або на територіях, що зазнали руйнувань, мають суттєво менше можливостей для отримання професійної допомоги, участі в програмах навчання чи працевлаштування. Хоча створено мережу ветеранських просторів і центрів, їх географічне покриття залишається нерівномірним. У багатьох громадах відсутні фахівці із супроводу ветеранів, а також організаційна структура для координації дій державних і громадських ініціатив. Часткове вирішення цієї проблеми забезпечують цифрові платформи – «eVeteran.gov.ua», «Ветеран PRO», «Дія.Освіта», які надають інформацію про програми адаптації, проте цифрова нерівність і низький рівень цифрових навичок частини ветеранів обмежують їхню ефективність.

Значну увагу дослідники приділяють також соціальним і гендерним аспектам адаптації. Жінки-військовослужбовиці стикаються з подвійними бар'єрами – стигматизацією у суспільстві та складністю поєднання ролей матері й працівниці. Хоча законодавчі норми гарантують рівні права, на

практиці існують стереотипи щодо участі жінок у військовій службі, що впливають на їхнє працевлаштування після демобілізації. Недостатньо розвинені програми підтримки для жінок-ветеранок, зокрема у сфері психологічної допомоги, гендерно-чутливого консультування та навчання. Молоді ветерани, у свою чергу, часто не мають достатнього цивільного досвіду й стикаються з труднощами у трансформації військових навичок у компетенції, затребувані на ринку праці. У 2024 році в державних документах уперше з'явилися положення про необхідність індивідуалізованого підходу до ветеранів з урахуванням віку, статі, стану здоров'я та сімейного статусу, проте реалізація цих принципів на практиці лише розпочинається [13].

Проблеми кадрової підготовки, фінансування, координації та регіональної доступності безпосередньо пов'язані з недостатньою інтеграцією соціальної роботи у державну систему управління ветеранською політикою. Соціальні працівники часто виконують функції посередників між ветеранами та установами, однак не мають повноважень впливати на зміст і якість програм. Відсутність механізмів супервізії, професійного обміну й мультидисциплінарних команд призводить до розриву між соціальною практикою та державною політикою. Це обмежує потенціал соціальної роботи як інструменту реінтеграції, що передбачає не лише допомогу, а й розвиток автономії ветерана.

Поряд із цим спостерігаються позитивні тенденції. У 2024 році ухвалено Концепцію державної цільової програми «Ветеран. Робота» (2025–2027), що спрямована на підвищення ефективності професійної адаптації через залучення бізнесу, створення механізму «роботодавець-дружній до ветеранів» та розвиток короткострокових освітніх курсів [16]. Проте успіх цієї програми значною мірою залежить від здатності інтегрувати її з іншими ініціативами – «Стратегією ветеранської політики до 2030 року», «Національною стратегією розвитку системи соціальних послуг» та місцевими планами підтримки ветеранів [25].

Таким чином, аналіз свідчить, що головні виклики професійної адаптації ветеранів в Україні мають системний і комплексний характер. Вони поєднують структурні, організаційні, кадрові та соціокультурні чинники: від бюрократичних процедур і слабкої міжвідомчої координації до нерівності доступу й нестачі підготовлених фахівців соціальної сфери. Наявні ініціативи – як державні, так і громадські – створюють підґрунтя для побудови ефективної системи, проте наразі їхні зусилля залишаються розрізненими.

Для забезпечення цілісності процесу адаптації необхідне поглиблення партнерства між державними структурами, громадами, освітніми інституціями та соціальними службами, а також підвищення ролі соціальної роботи як професійної діяльності, що формує не лише допомогу, а й довготривалу стратегію соціальної інтеграції ветеранів у мирне життя.

3.3. Конструктивні ідеї досвіду США для вдосконалення української системи соціальної роботи.

Американська система соціальної підтримки ветеранів є однією з найрозвиненіших у світі, і її досвід містить низку конструктивних ідей, що можуть стати основою для вдосконалення української практики соціальної роботи з ветеранами. Ці ідеї не передбачають механічного копіювання, натомість пропонують адаптацію ключових принципів і структурних рішень, що забезпечили ефективність соціальної політики США у сфері ветеранської реінтеграції.

Першою ідеєю, що має безпосередню цінність для українського контексту, є системність підготовки до цивільного життя ще під час служби. У США це реалізується через Програму підтримки переходу (Transition Assistance Program, TAP), яка охоплює всіх військовослужбовців, що готуються до звільнення. TAP інтегрує елементи психологічного консультування, кар'єрного орієнтування, навичок фінансової грамотності та підготовки до цивільної роботи. Важливо, що ця програма має міжвідомчий характер і реалізується спільно Департаментом у справах ветеранів,

Міністерством праці та Міністерством оборони. Для України така модель може бути корисною у створенні власної національної програми переддемобілізаційної підготовки, яка б поєднувала військовий, соціальний і психологічний компоненти, забезпечуючи плавний перехід військових до мирного життя.

Другою конструктивною ідеєю є формування окремої професійної галузі військової соціальної роботи. У США існує спеціалізація військовий соціальний працівник (Military Social Worker), підготовка якого здійснюється у провідних університетах у межах магістерських програм соціальної роботи. Ці фахівці поєднують компетенції соціального консультування, кризової інтервенції, психотерапевтичної підтримки та сімейного медіаційного супроводу. Їхня діяльність спрямована не лише на ветерана, а й на його родину, громаду, роботодавця. В Україні цей підхід може бути реалізований через розробку нових освітніх програм і сертифікацій у галузі соціальної роботи з ветеранами, інтеграцію курсів з військової психології та травматерапії до навчальних планів, а також створення спеціалізованих центрів підготовки кадрів.

Третьою конструктивною ідеєю є інтеграція освітніх і професійних можливостей у систему соціальної підтримки ветеранів. Американська програма G.I. Bill забезпечує фінансову підтримку для навчання, перекваліфікації та здобуття нових професій, фактично створюючи місток між військовим досвідом і цивільною кар'єрою. Ця ініціатива має не лише соціальний, а й економічний ефект, оскільки підвищує рівень зайнятості серед ветеранів. В українських умовах аналогічний підхід міг би бути втілений через запровадження освітніх ваучерів для ветеранів, пільгових кредитів або грантів на здобуття освіти, а також тіснішу співпрацю університетів і центрів зайнятості.

Четверта ідея, що має стратегічне значення, – житлова підтримка як елемент соціальної реінтеграції. У США програми Департаменту у справах ветеранів передбачають не лише допомогу у придбанні житла, а й

фінансування адаптації помешкань до потреб ветеранів з інвалідністю. Ця допомога поєднується із соціальним супроводом, що дозволяє уникати ізоляції ветеранів. Для України перспективним може бути створення програми соціального житла для ветеранів у партнерстві держави, місцевих громад і приватного сектору, що забезпечуватиме не лише дах над головою, а й можливість реінтеграції через участь у громадському житті.

П'ята конструктивна ідея – інституційна координація та міжвідомча взаємодія. У США соціальні, освітні, медичні та фінансові послуги для ветеранів інтегровані у єдину систему, де кожен рівень – від федерального до муніципального – виконує чітко визначені функції. Україна наразі стикається з проблемами координації між Міністерством у справах ветеранів, Міністерством соціальної політики, МОЗ і місцевими громадами. У цьому контексті доцільним є запозичення американської моделі єдиного міжвідомчого координаційного механізму, який би об'єднував дані, ресурси і рішення, забезпечуючи послідовність дій усіх учасників процесу.

Шоста конструктивна ідея стосується розвитку спеціалізованих центрів підтримки ветеранів. У США такі центри (Vet Centers) функціонують у форматі комплексних сервісних осередків, де надаються психологічні, юридичні, освітні та соціальні послуги. Вони є відкритими не лише для ветеранів, а й для членів їхніх родин, що допомагає створювати мережі підтримки. Для України цей підхід може бути адаптований через розбудову ветеранських просторів у громадах, що поєднували б функції консультаційних, навчальних і реабілітаційних центрів.

Сьома ідея пов'язана з активною участю громадянського суспільства та бізнесу у підтримці ветеранів. В американській практиці приватні компанії залучаються до програм працевлаштування, менторства, соціального підприємництва, а громадські організації проводять тренінги, кампанії з підвищення обізнаності, психологічну підтримку та соціальні ініціативи. Такий багаторівневий підхід формує культуру партнерства, де ветеран сприймається не як отримувач допомоги, а як активний учасник суспільства.

В українському контексті перспективним може бути розвиток моделі соціальної відповідальності бізнесу у ветеранській політиці – через надання податкових пільг, підтримку навчальних програм і розробку знаку «Бізнес, дружній до ветеранів».

Важливою складовою, яку Україна може перейняти, є цифровізація соціальних послуг. У США Департамент у справах ветеранів забезпечує доступ до всіх послуг – від медичного страхування до подання заяв на гранти – через інтегровану цифрову платформу VA.gov. Україна, маючи потужний потенціал у сфері цифрової трансформації, може створити єдину електронну платформу підтримки ветеранів, що об'єднувала б інформаційні ресурси, онлайн-консультації, доступ до навчальних програм і соціальних виплат.

Підсумовуючи, американський досвід пропонує Україні не лише набір ефективних практик, а насамперед філософію системності, передбачуваності та партнерства. Його конструктивні ідеї дозволяють переосмислити підходи до соціальної роботи з ветеранами як до процесу, що поєднує правову, психологічну, освітню, економічну і культурну складові. Українська соціальна система може спиратися на ці ідеї для створення стійкої моделі підтримки ветеранів – від моменту демобілізації до повноцінної участі у житті громади.

Висновки до третього розділу

Аналіз професійної адаптації ветеранів у системі соціальної роботи в Україні показує, що процес реінтеграції осіб, які повертаються з війни, поступово переходить від фрагментарних заходів до створення цілісної політики державного та суспільного рівнів. Україна формує нормативно-правову, інституційну та освітню основу, яка поєднує державні програми, цифрові сервіси, освітні можливості, діяльність громадських організацій і партнерство з бізнесом. Водночас система перебуває у стані трансформації: її ефективність гальмують кадрові, фінансові й організаційні бар'єри, зокрема відсутність міжвідомчої координації, нестача підготовлених фахівців,

обмежений доступ до послуг у громадах і нерівномірний розвиток інфраструктури підтримки.

Державна політика останніх років демонструє прагнення перейти від підходу, орієнтованого лише на пільги, до моделі розвитку людського капіталу ветеранів. Законодавчі зміни, затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів, ухвалення Стратегії ветеранської політики до 2030 року, програми «Ветеран. Робота», створення Центрів ветеранського розвитку та цифрових платформ «Ветеран PRO», eVeteran.gov.ua, Дія.Освіта – усе це свідчить про рух до побудови інтегрованої системи, де освітні, психологічні та соціальні компоненти взаємопов’язані. Зміщується фокус держави – від короточасних виплат до забезпечення сталого професійного розвитку, перекваліфікації та самозайнятості ветеранів.

Водночас аналіз проблем виявив низку системних викликів. Найбільш відчутними є відсутність єдиної електронної бази обліку ветеранів, слабка координація між міністерствами, перевантаженість соціальних працівників і відсутність стабільних програм супервізії. Значна частина ветеранів і далі стикається з труднощами в отриманні психологічної допомоги, реабілітаційних послуг і доступу до освіти. Нерівність між міськими та сільськими громадами, бюрократичні бар’єри та недостатня цифрова грамотність окремих груп ветеранів поглиблюють цю проблему.

Досвід США пропонує Україні низку конструктивних ідей, які можуть стати основою для подальшого розвитку системи соціальної роботи з ветеранами. Насамперед – це запровадження системи підготовки до цивільного життя ще під час служби, подібної до американської Програми підтримки переходу (Transition Assistance Program, TAP); розвиток спеціалізації військової соціальної роботи; створення гнучких освітніх механізмів на кшталт G.I. Bill, які поєднують освіту й соціальну підтримку; житлові програми з елементами соціального супроводу; єдина міжвідомча система координації; формування мережі ветеранських центрів підтримки

(аналогів Vet Centers) і розвиток соціальної відповідальності бізнесу через ініціативу «Бізнес, дружній до ветеранів».

Таким чином, українська модель соціальної підтримки ветеранів поступово еволюціонує від фрагментарних рішень до системного підходу, заснованого на принципах партнерства, персоналізації, професійного супроводу та цифровізації. Поєднання національних ініціатив із адаптованими елементами американського досвіду здатне створити цілісну, стійку систему реінтеграції ветеранів, де соціальна робота виступає не лише інструментом допомоги, а й механізмом відновлення гідності, самореалізації та соціальної активності тих, хто захищав державу.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів дослідження проблеми підтримки професійної адаптації ветеранів війни в системі соціальної роботи в Україні та США свідчить про досягнення мети дослідження, виконання поставлених завдань і дає підстави для формулювання таких висновків.

Проблема підтримки професійної адаптації ветеранів війни належить до ключових напрямів сучасної соціальної політики, що поєднує науковий, освітній, психологічний і практичний виміри соціальної роботи. Аналіз наукових джерел і нормативно-правових документів засвідчує, що питання професійного становлення та реінтеграції ветеранів після повернення з військової служби має міждисциплінарний характер і потребує системного підходу, який охоплює освітню, соціально-психологічну, реабілітаційну та економічну складові.

Незважаючи на зростання кількості наукових і практичних ініціатив, аспект саме професійної адаптації ветеранів як об'єкта соціальної роботи залишається недостатньо розробленим у вітчизняному науковому просторі. Це визначає актуальність дослідження, особливо в умовах війни, коли питання відновлення людського капіталу, повернення ветеранів до повноцінного життя і праці, а також розвиток системи соціальної підтримки набувають стратегічного значення для держави.

Порівняльний аналіз українського та американського досвіду дозволяє глибше зрозуміти особливості формування комплексної політики професійної адаптації, зокрема роль соціальної роботи як ключового інструменту у процесі повернення ветеранів до активного суспільного життя.

1. Аналіз сутності професійної адаптації ветеранів війни дав змогу визначити її як комплексний соціально-психологічний та освітньо-економічний процес, спрямований на відновлення професійної активності, формування нових компетентностей і забезпечення стійкої інтеграції ветеранів у цивільне життя. Професійна адаптація охоплює не лише працевлаштування, а й перепідготовку, соціальний супровід, психологічну

підтримку, розвиток кар'єрних стратегій і формування почуття особистої значущості.

Основними завданнями цього процесу є забезпечення можливостей для перекваліфікації відповідно до потреб ринку праці, створення безпечного і толерантного робочого середовища, організація психологічної підтримки та розвиток «м'яких» навичок, що сприяють успішній комунікації та професійному зростанню.

До ключових труднощів професійної адаптації належать невідповідність військових спеціальностей вимогам цивільного ринку праці, недостатність програм перекваліфікації, стигматизація ветеранів, обмежена доступність психологічної допомоги, фізичні та психоемоційні наслідки війни, а також низький рівень координації між інституціями, які реалізують політику підтримки.

Чинниками успішної адаптації виступають міжвідомча взаємодія держави, бізнесу, освітніх установ і громадських організацій, гнучкі освітні програми, індивідуалізація підтримки, позитивна інформаційна політика, розвиток корпоративної культури прийняття та системна діяльність фахівців соціальної роботи. Ефективна професійна адаптація ветеранів можлива лише за умови інтеграції соціальної, освітньої та психологічної підтримки, що забезпечує не лише працевлаштування, а й реінтеграцію особистості у суспільство як активного громадянина.

2. У результаті опрацювання матеріалів встановлено, що соціальна робота та психосоціальна підтримка є центральними складовими професійної інтеграції ветеранів війни. Соціальна робота виконує координаційну, консультативну та фасилітуючу функції, спрямовані на відновлення соціальних зв'язків, розвиток трудового потенціалу та формування активної життєвої позиції ветеранів.

Доведено, що психосоціальна підтримка становить основу процесу адаптації, оскільки поєднує психологічну, соціальну, освітню та професійну

складові. Її реалізація сприяє зниженню рівня стресу, подоланню соціальної ізоляції, формуванню внутрішньої стійкості та готовності до праці.

Установлено, що ефективність інтеграції підвищується за умов використання кейс-менеджменту, мультидисциплінарного підходу, peer-to-peer підтримки, менторства та психоедукації. Практика США, Канади та країн ЄС засвідчує, що поєднання психосоціальної допомоги з програмами професійного навчання забезпечує стабільні результати реінтеграції.

Отже, соціальна робота й психосоціальна підтримка формують комплексну систему, що забезпечує психологічне відновлення, соціальну включеність і професійну реалізацію ветеранів війни.

3. У результаті аналізу встановлено, що система професійної адаптації ветеранів у Сполучених Штатах Америки є цілісною, міжвідомчо скоординованою та орієнтованою на повну соціально-професійну інтеграцію ветеранів у цивільне життя. Її основу становить поєднання державної політики, діяльності соціальних служб і громадських організацій, що забезпечують підтримку на всіх етапах – від підготовки до звільнення зі служби до стійкого працевлаштування.

Доведено, що державна політика США базується на розгалуженій законодавчій системі – законах «Про права працевлаштування та повторного прийняття на роботу ветеранів» (USERRA), «Освітній закон для військових» (GI Bill), «Постійний освітній закон для ветеранів» (Forever GI Bill), які гарантують ветеранам право на освіту, працю та соціальні послуги. Координацію політики забезпечують три ключові відомства: Департамент у справах ветеранів (Department of Veterans Affairs, VA), Департамент праці (Department of Labor, DOL) та Департамент оборони (Department of Defense, DoD). Їхня взаємодія реалізується через програми «Програма сприяння переходу до цивільного життя» (Transition Assistance Program, TAP), «Професійна реабілітація та працевлаштування» (Vocational Rehabilitation and Employment, VR&E), «Гранти для штатних програм працевлаштування ветеранів» (Jobs for Veterans State Grants, JVSG), «Програма реінтеграції

бездомних ветеранів» (Homeless Veterans' Reintegration Program, HVRP) та інші, що охоплюють усі сфери адаптації – психологічну, освітню, соціальну й економічну.

Виявлено, що центральним елементом системи є індивідуальний супровід (case management), який передбачає персоналізований план адаптації для кожного ветерана. Цей підхід забезпечує комплексність допомоги – від діагностики потреб до працевлаштування та стабільної інтеграції у громаду.

Установлено, що соціальні служби відіграють провідну роль у реалізації програм через психосоціальну підтримку, професійну орієнтацію, освітні ініціативи та житлову допомогу. У структурі Департаменту у справах ветеранів працює понад 20 тисяч соціальних працівників, які забезпечують індивідуальний супровід ветеранів і їхніх сімей, взаємодіючи з місцевими громадами та роботодавцями.

Доведено, що громадські організації – «Проект пораненого воїна» (Wounded Warrior Project), «Наймаємо наших героїв» (Hiring Our Heroes), «Інветс» (INvets), «Не залишай ветерана позаду» (Leave No Veteran Behind) – доповнюють державну політику через менторські програми, стажування, грантові ініціативи та психологічну підтримку. Вони формують гнучке, людиноцентричне середовище, спрямоване на реінтеграцію та розвиток ветеранів.

Визначено, що ефективність системи забезпечується тристороннім партнерством держави, громадського сектору та бізнесу. Важливим інструментом є Національна програма відзнаки роботодавців ветеранів (HIRE Vets Medallion Program), яка стимулює компанії до працевлаштування військових та впровадження корпоративних програм наставництва.

Отже, державна політика США у сфері професійної адаптації ветеранів функціонує як цілісна модель соціальної роботи, заснована на законодавчій стабільності, міжвідомчій координації та активному партнерстві з громадським сектором. Її комплексність і системність забезпечують

ефективне повернення ветеранів до цивільного життя, їхню професійну реалізацію та соціальну стабільність.

4. У результаті дослідження встановлено, що державна політика України у сфері професійної адаптації ветеранів війни перебуває на етапі активного формування й розвитку. Її основою є законодавчі акти – Закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (1993) та «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (1991), а також стратегічні документи, зокрема Стратегія ветеранської політики до 2030 року і програма «Ветеран. Робота» (2025–2027). У системі соціальної підтримки розвиваються нові форми професійної адаптації – ваучерне навчання, цифрові платформи («Ветеран PRO», «eVeteran», «Дія.Освіта»), освітні хаби та центри ветеранського розвитку при університетах.

Разом із тим, аналіз засвідчив низку системних проблем, що гальмують ефективну соціально-професійну інтеграцію ветеранів, зокрема недостатня координація між державними інституціями; фрагментарність соціальної роботи; кадровий дефіцит; нерівність доступу до послуг у регіонах; бюрократичні бар'єри та низький рівень цифрової грамотності частини ветеранів; фінансові труднощі; соціокультурні фактори.

Попри існуючі проблеми, зафіксовано позитивні тенденції – створення єдиної державної цифрової екосистеми підтримки, поява спеціалізованих освітніх програм, розширення міжвідомчої співпраці та залучення бізнесу й громадських організацій до ветеранської політики. Отже, система соціальної роботи в Україні поступово переходить від фрагментарних ініціатив до інтегрованої моделі професійної адаптації ветеранів, однак потребує удосконалення координаційних, кадрових і управлінських механізмів, а також посилення ролі соціальної роботи як ключового інструменту реінтеграції.

5. У результаті аналізу американського досвіду виокремлено конструктивні ідеї, що можуть бути адаптовані до української системи соціальної роботи з ветеранами. Перспективним є запровадження переддемобілізаційної підготовки, подібної до Програми підтримки переходу

до цивільного життя (Transition Assistance Program, TAP), яка забезпечує комплексну допомогу військовим у переході до мирного життя. Важливою є спеціалізація військових соціальних працівників (Military Social Worker) та розроблення в Україні відповідних освітніх програм і сертифікацій. Доцільним є впровадження освітньо-професійної інтеграції, за прикладом програми GI Bill, через ваучери, гранти та партнерства між університетами й центрами зайнятості. Житлова підтримка ветеранів, що в США поєднує забезпечення житлом і соціальний супровід, може бути реалізована в Україні через державну програму соціального житла у співпраці з громадами та бізнесом. Необхідним є створення єдиної міжвідомчої координаційної системи та електронної бази даних, подібної до американської. Важливим напрямом є розвиток сервісних центрів підтримки ветеранів (Vet Centers) у форматі ветеранських просторів у громадах. Перспективною є ідея соціальної відповідальності бізнесу, зокрема впровадження відзнаки «Бізнес, дружній до ветеранів» за аналогією з американською програмою HIRE Vets Medallion Program. Отже, адаптація цих ідей сприятиме створенню в Україні цілісної, професійної та людиноцентричної системи соціальної реінтеграції ветеранів війни.

Виконання поставлених завдань дозволяє стверджувати про успішне досягнення мети дослідження – виявлення та аналіз ефективних підходів до підтримки професійної адаптації ветеранів війни в системі соціальної роботи на основі українського та американського досвіду. Теоретичні узагальнення і практичні результати, отримані в процесі дослідження, можуть бути використані для подальшого вдосконалення національної системи підтримки ветеранів, розроблення освітніх програм, а також впровадження міжвідомчих моделей соціальної реінтеграції.

Таким чином, гіпотеза дослідження підтвердилася: ефективна підтримка професійної адаптації ветеранів потребує поєднання міжвідомчої координації, професіоналізації соціальної роботи, розвитку освітніх і житлових програм, залучення бізнесу та громад до процесів соціальної інтеграції. Це сприяє

формуванню комплексної, людиноцентричної системи підтримки ветеранів війни.

Водночас проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми й відкриває перспективи для подальших наукових пошуків. Зокрема, потребують подальшої розробки питання оцінювання ефективності соціальних послуг для ветеранів, моделювання програм переддемобілізаційної підготовки та вивчення можливостей міжнародної співпраці у сфері соціальної адаптації ветеранів.

ДЕКЛАРАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ГШІ

Автори заявляють про використання генеративного ШІ у процесі дослідження та підготовки рукопису. Відповідно до таксономії GAIDeT (2025), наведені нижче завдання були делеговані інструментам генеративного ШІ за повного людського нагляду:

- Генерування ідей
- Пошук і систематизація літератури
- Формулювання висновків
- Переклад

Використаний інструмент генеративного ШІ: ChatGPT-5.

Повну відповідальність за фінальний рукопис несуть автори.

Інструменти генеративного ШІ не зазначаються як автори та не несуть відповідальності за кінцеві результати.

Декларацію подав(ла): Райков Роман

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація до цивільного життя: ключові напрями для посилення реінтеграції ветеранів та ветеранокв Україні. Результати дослідження reSCORE у 2024 році. 2024. 70 с.
2. Аналіз соціальної підтримки ветеранів країн-членів НАТО для демобілізації. Програма USAID Рада. 2023. 14 с.
3. Безкоштовні освітні програми 2025 для ветеранів ЗСУ та їхніх родин – повний гід. *EnableMe Україна*. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/bezkostovni-osvitni-programi-2025-dla-veteraniv-zsu-ta-ihnih-rodin-povnij-gid-iz-vidkritimi-naborami-12788> (дата звернення: 03.11.2025).
4. Виклики, потреби та перешкоди при працевлаштуванні ветеранів та ветеранок в цивільному житті: аналітичний звіт за результатами досліджень. Український ветеранський фонд. 2024. 52 с. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2025/05/Vyklyky-potreby-ta-pereshkody-.pdf>.
5. Відновлення співпраці Мінветеранів України та США | Громадський Простір. Громадський Простір | *Усе для третього сектору в одному порталі*. URL: <https://www.prostir.ua/?news=vidnovlennya-spivpratsi-minveteraniv-ukrajiny-ta-ssha> (дата звернення: 03.11.2025).
6. Гращенко І. Працевлаштування ветеранів – соціальна відповідальність кожного (держави, бізнесу та громадянського суспільства). *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2025. Т. 1, № 15. С. 5–16. URL: <https://doi.org/10.32750/2025-0101> (дата звернення: 27.10.2025).
7. Деякі питання забезпечення професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України : Постанова Каб. Міністрів України від 07.02.2025 № 126. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/126-2025-п#Text> (дата звернення: 03.11.2025).

8. Деякі питання підготовки нового покоління фахівців, здатних ефективно реагувати на потреби ветеранів війни і демобілізованих осіб. *Інститут соціології НАН України*.

URL: https://isnasu.org.ua/analytics/001_Klymenko_Chepurko_-_Potreby_veteraniv.php (дата звернення: 03.11.2025).

9. Захід для ветеранської спільноти, бізнесу, влади та освітян щодо професійної адаптації ветеранів. *Дія.Бізнес Старт*.

URL: <https://business.diia.gov.ua/news/zakhid-shchodo-profesiinoi-adaptatsii-veteraniv> (дата звернення: 03.11.2025).

10. Інноваційні підходи до працевлаштування та перекваліфікації ветеранів: світовий досвід і перспективи для України. *Ветеранський фонд (Поруч з ветераном)*. URL: <https://veteranfund.com.ua/innovative-approaches-to-employment-and-retraining-of-veterans/> (дата звернення: 03.11.2025).

11. Леженко С. О., Майстренко К. М. Інструменти соціальної адаптації військовослужбовців: виклики та шляхи подолання в умовах війни. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 4. С. 42–48. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.4.6> (дата звернення: 27.10.2025).

12. Макар М. М. Напрями соціальної інтеграції в процесі працевлаштування учасників бойових дій. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. № 16. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-16-02-02> (дата звернення: 27.10.2025).

13. Методичні рекомендації для роботодавців з організації працевлаштування та розвитку трудових відносин за участі ветеранів війни. Міністерство у справах ветеранів. 2024. 57с.

14. Міністерство у справах ветеранів | Держбюджет-2025: Видатки на ветеранську політику встановлено на рівні 10,7 млрд грн. *Міністерство у справах ветеранів*. URL: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/derzhbudzhet-2025-vidatki-na-veteransku-politiku-vstanovleno-na-rivni-107-mlrd-grn> (дата звернення: 03.11.2025).

15. Міністерство у справах ветеранів | Методичні рекомендації для роботодавців з організації працевлаштування та розвитку трудових відносин з ветеранами війни. *Міністерство у справах ветеранів.*

URL: <https://mva.gov.ua/veteranam/metodichni-rekomendatsii-dlya-robotodavtsiv-z-organizatsii-pratsevlashtuvannya-ta-rozvitku-trudovih-vidnosin-z-veteranami-viyni-> (дата звернення: 27.10.2025).

16. Міністерство у справах ветеранів | Уряд схвалив Концепцію Державної цільової програми “Ветеран. Робота” на 2025–2027 роки. *Міністерство у справах ветеранів.*

URL: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/uryad-shvaliv-kontseptsiiu-derzhavnoi-tsilovoi-programi-veteran-robota-na-20252027-roki#:~:text=,місць%20відповідно%20до%20сучасних%20вимог> (дата звернення: 03.11.2025).

17. Міністерство у справах ветеранів | Центри ветеранського розвитку. *Міністерство у справах ветеранів.*

URL: <https://mva.gov.ua/veteranam/tsentri-veteranskogo-rozvitku> (дата звернення: 03.11.2025).

18. Національна соціальна сервісна служба - Соціальна адаптація ветеранів війни та членів їхніх сімей. Головна | *Національна соціальна сервісна служба України.* URL: <https://nssu.gov.ua/news/sotsialna-adaptatsiia-veteraniv-viiny-ta-chleniv-ikhnikh-simei#:~:> (дата звернення: 27.10.2025).

19. Організація психосоціальної допомоги ветеранам війни та членам їхніх сімей. Рекомендації для місцевих органів влади. Київ: ВАІТЕ, 2021. –32 с.

20. Платформу для ветеранів запустили в Україні - як працює Ветеран PRO, перелік послуг. *VETERAN.COM.UA.* URL: <https://veteran.com.ua/news/view/pilgi-programi-ta-dopomoga-za-odin-klik-v-ukraini-zapustili-platformu-veteran-pro> (дата звернення: 03.11.2025).

21. Попик Ю. В. Зарубіжний досвід соціальної роботи з ветеранами війни. *Інклюзія і суспільство*. 2025. № 3. С. 104–110. URL: <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2024-3-14> (дата звернення: 03.11.2025).

22. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг : Наказ М-ва соц. політики України від 11.04.2024 № 175-Н. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0828-24#Text> (дата звернення: 27.10.2025).

23. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII : станом на 22 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 03.11.2025).

24. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII : станом на 23 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 03.11.2025).

25. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 29.11.2024 № 1209-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-p#Text> (дата звернення: 03.11.2025).

26. Професійна адаптація ветеранів війни та членів їх сімей (Міністерство у справах ветеранів/Структурні підрозділи обласних, Київської міської державних адміністрацій). *Головна* | *е-Ветеран*. URL: <https://eveteran.gov.ua/benefits/profesijna-adaptaciya-veteraniv-vijni-ta-chleniv-yih-simej> (дата звернення: 27.10.2025).

27. Пшик-Ковальська О., Замулко І., Перун В. Виклики та перспективи соціально-професійної адаптації ветеранів в Україні: адміністративні механізми та управлінські рішення. *Економіка та суспільство*. 2025. № 77. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-110> (дата звернення: 27.10.2025).

28. Рекомендації до плану заходів щодо психосоціальної підтримки ветеранів/ветеранок (Держпраці). *Онлайн-консультант інженера з охорони праці*. URL: <https://ohoronapraci.com.ua/examples/709172-rekomendatsiyi-do-planu-zakhodiv-shchodo-psykhosotsialnoyi-pidtrymky> (дата звернення: 29.10.2025).

29. ТОП-5 проблем у підтримці ветеранів у громадах: Рішення ВАГ – Всеукраїнська асоціація громад. *Всеукраїнська асоціація громад*. URL: <https://communities.org.ua/novyny/top-5-problem-u-pidtrymczi-veteraniv-u-gromadah-rishennya-vag/> (дата звернення: 03.11.2025).

30. Фахівці із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб - чим займатимуться та якою буде зарплата. *VETERAN.COM.UA*. URL: <https://veteran.com.ua/news/view/fahivets-iz-suprovodu-veteraniv-vse-shho-varto-znati-ukraintsyam-pro-novu-profesiyyu> (дата звернення: 03.11.2025)

31. Чернишова І., Перун Ю., Бойченко О. Адаптація ветеранів в організацію після повернення з війни: посібник для керівника. Громадська організація АСМР Україна. 2024. 39 с. URL: https://acmpukraine.com.ua/wp-content/uploads/2023/10/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B4%D0%BB%D1%8F%D0%BA%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%90%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2_03_10_2023.pdf.

32. Age-Related Variation in Ecological Resources Among Veterans Seeking Treatment Related to Military Sexual Trauma / P. P. Grau et al. *Journal of Interpersonal Violence*. 2024. URL: <https://doi.org/10.1177/08862605241285924> (date of access: 29.10.2025).

33. An application of the biopsychosocial model for pain in Canadian Veterans Life After Service Studies 2019 survey / J. Reyes-Vélez et al. *Journal of Military, Veteran and Family Health*. 2023. URL: <https://doi.org/10.3138/jmvfh-2023-0025> (date of access: 29.10.2025).

34. Briggles L. Veterans' perceptions of reintegration challenges and their most valuable social supports. *HIM 1990-2015*. 2013. 1387. URL: <https://stars.library.ucf.edu/honorstheses1990-2015/1387>

35. Challenge Validation. Home | U.S. Department of Labor. URL: <https://www.dol.gov/agencies/vets/programs/hvrp> (date of access: 29.10.2025).
36. Code of Ethics. *British Association of Social Workers* | BASW. URL: <https://basw.co.uk/policy-practice/standards/code-ethics> (date of access: 27.10.2025).
37. From treatment to social reintegration: / M. M. Pustovoyt et al. *Mental Health: Global Challenges Journal*. 2024. Vol. 7, no. 1. P. 55–70. URL: <https://doi.org/10.56508/mhgj.v7i1.196> (date of access: 29.10.2025).
38. How Hands-on Case Management Can Help Veterans Find Jobs | *CaseWorthy*. *CaseWorthy*. URL: <https://caseworthy.com/articles/how-hands-on-case-management-can-help-veterans-find-jobs/> (date of access: 29.10.2025).
39. HR Порадник щодо адаптації та організації роботи ветеранів та ветеранок на публічній службі. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. 2024. 48 с. URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/UPRAVLINJA%20PERSONALOM/%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20hr/HR%20%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>
40. Implementing a Social Needs Screening and Referral Program Among Veterans: Assessing Circumstances & Offering Resources for Needs (ACORN) / L. E. Russell et al. *Journal of General Internal Medicine*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1007/s11606-023-08181-9> (date of access: 27.10.2025).
41. Inter-Agency Standing Committee. IASC guidelines on mental health and psychosocial support in emergency settings. Geneva : Inter-Agency Standing Committee, 2007. 186 p.
42. INvets About. *INvets Building, connecting and strengthening Indiana's veteran community*. URL: <https://www.invets.org/about/#:~:text=INvets%20is%20a%20nonprofit%20organization,and%20their%20families%20as%20well> (date of access: 03.11.2025).
43. Janousek C. L., Torjesen D. O., Blair R. Policy mechanisms for interlocal service delivery: management perspectives in the USA and

Norway. *International Journal of Public Sector Management*. 2024.
URL: <https://doi.org/10.1108/ijpsm-03-2023-0092> (date of access: 03.11.2025).

44. Kostyshyn E., Hrytsaniuk V., Shevtsiv Y. USA experience regarding the reintegration of war veterans into civilian life. *Social work and social education*. 2024. No. 1(12). P. 11–18. URL: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(12\).2024.305055](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305055) (date of access: 03.11.2025).

45. Mental Health & Psychosocial Support (MHPSS). Home. URL: [https://wkc.who.int/our-work/health-emergencies/knowledge-hub/mental-health-psychosocial-support-\(mhpps\)](https://wkc.who.int/our-work/health-emergencies/knowledge-hub/mental-health-psychosocial-support-(mhpps)) (date of access: 29.10.2025).

46. Mental Health Reform: Design and Implementation of a System to Optimize Outcomes for Veterans and Their Families / A. Phelps et al. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. Vol. 19, no. 19. P. 12681. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph191912681> (date of access: 03.11.2025).

47. Military service member and veteran reintegration: A critical review and adapted ecological model. / C. A. Elnitsky et al. *American Journal of Orthopsychiatry*. 2017. Vol. 87, no. 2. P. 114–128. URL: <https://doi.org/10.1037/ort0000244> (date of access: 29.10.2025).

48. NASW Standards for Social Work with Service Members, Veterans, and Their Families. NASW Home. URL: <https://www.socialworkers.org/Practice/NASW-Practice-Standards-Guidelines/NASW-Standards-for-Social-Work-with-Service-Members-Veterans-and-Their-Families> (date of access: 27.10.2025).

49. NICO E. D. Trauma-Informed Care for Veterans: A Holistic Approach to Healing. *LinkedIn: Log In or Sign Up*. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/trauma-informed-care-veterans-holistic-approach-healing-nico-cwnsc> (date of access: 29.10.2025).

50. Okonji E. F., VanWyk B., Che Mukumbang F. Applying the biopsychosocial model to unpack a psychosocial support intervention designed to improve antiretroviral treatment outcomes for adolescents in South Africa. *Pan African Medical Journal*. 2022. Vol. 41. URL: <https://doi.org/10.11604/pamj.2022.41.166.31985> (date of access: 29.10.2025).

51. Organization of Psychosocial Assistance to War Veterans and Their Family Members. Recommendations for Local Authorities. *Organization for Security and Co-operation in Europe | OSCE*. URL: <https://www.osce.org/project-coordinator-in-ukraine/524286> (date of access: 27.10.2025).

52. Our Success Is Built on a One-on-One Personal Touch' – A Conversation about WWP's Warriors to Work Program. *Hiring Our Heroes*. URL: <https://www.hiringourheroes.org/stories/our-success-is-built-on-a-one-on-one-personal-touch-a-conversation-about-wwps-warriors-to-work-program/> (date of access: 03.11.2025).

53. Partnerships and social work: A strategy for Veteran support - VA News. VA News. URL: <https://news.va.gov/132535/partnerships-and-social-work-a-strategy-support/#:~:text=,their%20families,%20caregivers%20and%20survivors> (date of access: 03.11.2025).

54. Proactive, Recovery-Oriented Treatment Navigation to Engage Racially Diverse Veterans in Mental Healthcare (PARTNER-MH), a Peer-Led Patient Navigation Intervention for Racially and Ethnically Minoritized Veterans in Veterans Health Administration Mental Health Services: Protocol for a Mixed Methods Randomized Controlled Feasibility Study / J. Eliacin et al. *JMIR Research Protocols*. 2022. Vol. 11, no. 9. P. e37712. URL: <https://doi.org/10.2196/37712> (date of access: 29.10.2025).

55. Professional adaptation of former servicemen after Russo-Ukrainian war: World experience and ways of improvement / O. M. Yaroshenko et al. *WORK: A Journal of Prevention, Assessment & Rehabilitation*. 2025. URL: <https://doi.org/10.1177/10519815241312595> (date of access: 27.10.2025).

56. Psychological Resilience in U.S. Military Veterans: Results from the 2019–2020 National Health and Resilience in Veterans Study / M. F. Georgescu et al. *Psychiatric Quarterly*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1007/s11126-023-10041-y> (date of access: 29.10.2025).

57. Psycho-social Assistance to Veterans and Families in the Territorial Communities. Round Table. *Organization for Security and Co-operation in Europe*

| OSCE. URL: <https://www.osce.org/project-coordinator-in-ukraine/488857> (date of access: 27.10.2025).

58. Psychosocial social work as part of interdisciplinary collaboration and care need assessment in psychiatric outpatient care / M. Arajärvi et al. *Nordic Social Work Research*. 2023. P. 1–18. URL: <https://doi.org/10.1080/2156857x.2023.2244502> (date of access: 29.10.2025).

59. Stoliaryk O., Semigina T. Coming back from war: psychosocial support for veterans and their family members. *Social work and education*. 2023. Vol. 10, no. 1. P. 63–77. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.6> (date of access: 27.10.2025).

60. The Effectiveness of Case-management Rehabilitation Intervention in Facilitating Return to Work and Maintenance of Employment After Myocardial Infarction: Results of a Randomized Controlled Trial / O. Zack et al. *Clinical Rehabilitation*. 2022. P. 026921552210768. URL: <https://doi.org/10.1177/02692155221076826> (date of access: 29.10.2025).

61. The Ongoing Development of Strength-Based Approaches to People Who Hold Systemically Marginalized Identities / D. M. Silverman et al. *Personality and Social Psychology Review*. 2023. P. 108886832211452. URL: <https://doi.org/10.1177/10888683221145243> (date of access: 27.10.2025). Applying Anti Oppressive, Empowerment, and Strengths Based Approaches to Social Work Practice with Hmong Clients / S. C. Lee et al. *Asian Social Work Journal*. 2021. Vol. 6, no. 5. P. 11–20. URL: <https://doi.org/10.47405/aswj.v6i5.182> (date of access: 27.10.2025).

62. Training Staff Across the Veterans Affairs Health Care System to Use Mobile Mental Health Apps: A National Quality Improvement Project / P. McGee-Vincent et al. *JMIR Mental Health*. 2023. Vol. 10. P. e41773. URL: <https://doi.org/10.2196/41773> (date of access: 29.10.2025).

63. Understanding trauma-informed care: supporting the whole veteran - Partners in Canadian Veterans Rehabilitation Services. *Partners in Canadian*

Veterans Rehabilitation Services. URL: <https://www.pcvrs.ca/understanding-trauma-informed-care-supporting-the-whole-veteran/> (date of access: 29.10.2025).

64. VA mental health services | Veterans Affairs. *Veterans Affairs*. URL: <https://www.va.gov/health-care/health-needs-conditions/mental-health/> (date of access: 29.10.2025).

65. VA.gov | Veterans Affairs. *Polytrauma/TBI System of Care Home*. URL: https://www.polytrauma.va.gov/about/Rehabilitation_Team.asp (date of access: 29.10.2025).

66. Veteran Readiness and Employment (VR&E). MyArmyBenefits | The Official Army Benefits Website. URL: [https://myarmybenefits.us.army.mil/Benefit-Library/Federal-Benefits/Veteran-Readiness-and-Employment-\(VRandE\)?serv=121](https://myarmybenefits.us.army.mil/Benefit-Library/Federal-Benefits/Veteran-Readiness-and-Employment-(VRandE)?serv=121) (date of access: 29.10.2025).

67. Veteran Support and Development Centre opens in Poltava Oblast thanks to Germany and UNDP. *UNDP*. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/veteran-support-and-development-centre-opens-poltava-oblast-thanks-germany-and-undp> (date of access: 29.10.2025).

68. Veterans Education and Employment Services | Leave No Veteran Behind. *Veterans Education and Employment Services | Leave No Veteran Behind*. URL: <https://www.leavenoveteranbehind.org/> (date of access: 03.11.2025).

69. Vocational Rehabilitation in Spinal Cord Injury: What Vocational Service Activities Are Associated with Employment Program Outcome? / L. Ottomanelli et al. *Topics in Spinal Cord Injury Rehabilitation*. 2015. Vol. 21, no. 1. P. 31–39. URL: <https://doi.org/10.1310/sci2101-31> (date of access: 29.10.2025).

70. Warriors to Work: An Employment Guide from Wounded Warrior Project. *WWP News & Media: Veteran Group Outings, Charity Events, Helping Vets*. URL: <https://newsroom.woundedwarriorproject.org/Warriors-to-Work-An-Employment-Guide-from-Wounded-Warrior-Project#:~:text=After%20serving%20in%20the%20military,,which%20they%20can%20be%20used> (date of access: 03.11.2025).

71. Zakharina T. Reintegration potential of veterans as a factor of successful reintegration of them into society. *Social work and education*. 2023. Vol. 10, no. 3. P. 263–275. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.3.1> (date of access: 03.11.2025).

72. Райков Р. В., Попова А.С. Міжнародний досвід соціальної роботи з ветеранами: модель США як орієнтир для України. Актуальні проблеми розвитку сучасної науки: виклики та перспективи : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених (м. Запоріжжя, 29 квіт.). Запоріжжя : ЗНУ, 2025. 604 с. С. 216-219.

73. Suchikova Y., Tsybuliak N., & Teixeira da Silva J. A. & Nazarovets, S. GAIDeT (Generative AI Delegation Taxonomy): A taxonomy for humans to delegate tasks to generative artificial intelligence in scientific research and publishing. *Accountability in Research*, in press. 2025. <https://doi.org/10.1080/08989621.2025.2544331>